

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond

– bidrar till svensk forskning

RIR 2016:12

Riksrevisionen är en myndighet under riksdagen med uppgift att granska den verksamhet som bedrivs av staten. Vårt uppdrag är att genom oberoende revision skapa demokratisk insyn, medverka till god resursanvändning och effektiv förvaltning i staten.

Riksrevisionen bedriver både årlig revision och effektivitetsrevision. Denna rapport har tagits fram inom effektivitetsrevisionen, vars uppgift är att granska hur effektiv den statliga verksamheten är. Effektivitetsgranskningar rapporteras sedan 1 januari 2011 direkt till riksdagen.

RIKSREVISIONEN

ISBN 978-91-7086-405-6

RIR 2016:12

FOTO: RIKSREVISIONEN

TRYCK: RIKSDAGENS INTERNTYCKERI, STOCKHOLM 2016

TILL RIKSDAGEN

DATUM: 2016-06-14

DNR: 3.1.1-2015-1402

RIR 2016:12

Härmed överlämnas granskningsrapporten över Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond som en redogörelse till riksdagen med tillämpning av 9 kap. 18 § tredje stycket riksdagsordningen.

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond

– bidrar till svensk forskning

Riksrevisionen har i enlighet med 2 § 5 lagen (2002:1022) om revision granskat Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond. Resultatet av granskningen redovisas i denna granskningsrapport.

Företrädare för Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond har fått tillfälle att faktagranska och i övrigt lämna synpunkter på ett utkast av rapporten. Riksrevisionen vill tacka referenspersonerna Mats Benner och Göran Schubert och seminariedeltagare vid Forte samt Riksrevisionen för synpunkter. Riksrevisionen står dock för de slutsatser som dras i rapporten.

Rapporten innehåller slutsatser som avser Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond.

Riksrevisor Margareta Åberg har beslutat i detta ärende. Revisionsdirektör Gunilla Lundquist har varit föredragande. Revisor Anton Ringström, enhetschef Camilla Gjerde och revisionsdirektör Dimitrios Ioannidis har medverkat i den slutliga handläggningen.

Margareta Åberg

Gunilla Lundquist

För kännedom:

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond

STIFTELSEN RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND – BIDRAR TILL SVENSK FORSKNING

RIKSREVISIONEN

Innehåll

Sammanfattning och slutsatser	5
1 Inledning	9
1.1 Bakgrund och motiv	9
1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar	9
1.3 Utgångspunkter för granskningen	10
1.4 Metod och genomförande	12
1.5 Disposition	13
2 Stiftelsens bildande och utveckling	14
2.1 RJ:s organisation ska förvalta kapital och finansiera forskning	14
2.2 Riksdagen bildar RJ 1964	14
2.3 Historisk utveckling	15
3 Forskningsfinansieringen	22
3.1 RJ uppfyller syftet med verksamheten	22
3.2 Beredningsgruppernas arbete i teori och praktik	26
3.3 Fortsatta utmaningar med jämställdheten	34
4 Kapitalförvaltning	38
4.1 Förtydliganden kan göras i dokumentationen	38
4.2 Förvaltningsarbetet kan förbättras	40
4.3 Förvaltningsresultatet är tillfredsställande	42
5 Styrelsens arbete	49
5.1 Styrelsens kan arbeta mer strategiskt	49
5.2 Stiftelsens fastighetsägande innebär risker	50
Referenslista	53
Bilaga 1. Stadgar för Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond	55
Bilaga 2. Donationsbrev för den kulturvetenskapliga donationen	58
Bilaga 3. Tabeller	59

STIFTELSEN RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND – BIDRAR TILL SVENSK FORSKNING

RIKSREVISIONEN

Sammanfattning och slutsatser

Riksbankens Jubileumsfond (RJ) instiftades av riksdagen 1964 till minne av Riksbankens 300-års jubileum. Syftet var att stödja vetenskaplig forskning med anknytning till Sverige. RJ stödjer framför allt samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning. RJ förvaltar ett kapital på 11,7 miljarder kronor och delade 2015 ut 543 miljoner kronor till forskning. Därmed är RJ en betydelsefull finansiär av samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning. Stiftelsen ska finnas för evigt.

Granskningens syfte

Syftet med granskningen är att genomlysna RJ:s verksamhet. Följande frågeställningar har använts i granskningen:

- Uppfyller RJ:s forskningsfinansiering syftet med verksamheten?
- Präglas RJ:s kapitalförvaltning av god hushållning?
- Arbetar RJ:s styrelse ändamålsenligt?

Riksrevisionen har inte granskat resultaten av den forskning som RJ finansierat.

Granskningens resultat

RJ:s forskningsfinansiering uppfyller syftet med verksamheten

Under de senaste tio åren har RJ utvecklat olika stödformer. Fram till 2006 var projekt, det vill säga finansiering som löper över tre år, den dominerande stödformen men nya stöd har tillkommit sedan dess. De stödformer som ökat mest är programfinansiering som löper över åtta år och riktade insatser. Det innebär att styrelsen har nyttjat möjligheten att utveckla verksamhetens inriktning ”i ljuset av vunna erfarenheter och med hänsyn till utvecklingens krav” vilket riksdagen uttalade 1964.

RJ:s stadgar anger att stiftelsen ska ge företräde åt forskningsområden vilkas medelsbehov inte är så väl tillgodosedda på annat sätt. RJ:s tolkning av detta har sedan 1990-talet i praktiken varit att nästan uteslutande stödja samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning. Riksrevisionen menar att det är en rimlig tolkning men att så väl en vidare som snävare tolkning är möjlig. Stadgarna anger vidare att RJ särskilt ska stötta stora och långsiktiga forskningsprojekt, stötta nya forskningsuppgifter som kräver snabba och kraftiga insatser och främja kontakter med internationell forskning. Genom stödformer som program, riktade insatser mot särskilt angelägna forskningsområden och finansiering av gästprofessorer uppnås dessa syften. Riksrevisionens bedömning är därför att RJ uppfyller syftet med verksamheten. Forskare uppskattar även det faktum att RJ i hög grad tillhandahåller fria forskningsmedel, som inte är inriktade mot en viss forskningsfråga. Samtidigt är RJ:s stadgar och de intentioner som riksdagen uttryckte 1964 i samband med RJ:s

bildande allmänt hållna eftersom riksdagen inte ville binda stiftelsen med en ändamålsformulering som i framtiden skulle visa sig för snäv. Det innebär att stiftelsens styrelse har stor frihet att utforma och prioritera mellan stödformer, avgöra i vilken grad olika forskningsämnen stöds och välja vilka kriterier som används för att prioritera mellan forskningsansökningar.

Forskarna önskar mer återkoppling och beviljandegraden är låg

Forskningsansökningarna hanteras i RJ:s beredningsgrupper som föreslår vilka projekt som ska beviljas medel. Granskningen visar att de motiv som används för avslag i beredningsgrupperna är relevanta utifrån kriteriet om vetenskaplig kvalitet. Men beredningsgrupperna arbetar delvis olika och diskussioner om kriterier, till exempel forskningens internationella anknytning, fördes inte i alla beredningsgrupper.

Akademins uppfattning om RJ:s beredningsprocess är generellt sett positiv men det efterfrågas en återkoppling vid avslag i första steget, där den sökande vill veta om det är värt att arbeta vidare med förslaget eller inte. RJ har infört en begränsning i forskares möjligheter att söka projektfinansiering som innebär att om en sökande fått avslag två år i rad på en projektansökan får den inte ansöka det därpå följande året. Denna begränsning har förstärkt behovet av att RJ ska ge återkoppling till den som inte beviljats finansiering. Forskaren kan därmed få veta om det är värt att arbeta vidare med forskningsförslaget eller inte.

På grund av ett högt ansökningstryck är beviljandegraden överlag låg - i genomsnitt var den 6,4 procent under perioden 2000–2015. Beviljandegraden varierar dessutom mellan ämnesområden och lärosäten. Till exempel har områdena sannolikhets teori och statistik en beviljandegrad på 24 procent medan utbildningsvetenskap har en beviljandegrad på 2,5 procent. Den låga beviljandegraden kan i sig utgöra en utmaning, eftersom forskare investerar en ansenlig mängd tid i framgångslösa ansökningar samtidigt som sannolikheten att en ansökan beviljas kan bero på små skillnader i kvalitet.

Fortsatta utmaningar med jämställdheten

RJ har formulerat tydliga jämställdhetsmål och beredningsgrupperna har en jämn könsfördelning. Andelen projektansökningar med kvinnor som projektledare har ökat betydligt de senaste 15 åren och motsvarar nu andelen disputerande forskare inom humaniora och samhällsvetenskap. Samtidigt har kvinnliga forskare med en karriärålder på 20 år eller mer en betydligt lägre beviljandegrad än manliga forskare med motsvarande karriärålder, och skillnaden kan inte förklaras av akademisk position.

De mer omfattande programbidragen som löper över åtta år beviljas dessutom oftare för program som leds av män. Skillnaden i beviljandegrad mellan i synnerhet äldre kvinnliga respektive manliga forskare förtjänar ytterligare analys från RJ:s sida.

Kapitalförvaltningen präglas överlag av god hushållning

Stiftelsens stadgar reglerar hur kapitalet ska förvaltas och anger att styrelsen ska förvalta stiftelsens medel i syfte att upprätthålla en långsiktig anslagskapacitet. RJ:s avkastning uppfyller styrelsens mål och den långsiktiga utdelningen av medel till forskningen ligger på en sådan nivå att stiftelsens kapital bevarar sitt ursprungliga värde.

RJ har valt en aktiv förvaltningsstrategi. Förvaltningsresultatet överträffar index och värdepappersvalet bidrar positivt till överavkastningen. I jämförelse med andra statligt bildade forskningsstiftelser och AP-fonderna (1–4) står sig RJ:s förvaltningsresultat väl. Därmed är avkastningen tillfredställande i förhållande till den valda risknivån.

Förvaltningskostnaderna hos RJ är i det högre spannet jämfört med andra statligt bildade forskningsstiftelser men ändå rimliga. Kostnaderna drivs upp av de externa förvaltningskostnaderna, där courtage och förvaltning av externa fondavgifter ingår.

Brister i dokumentation och rapportering

RJ:s kapitalförvaltning sköts av en relativt liten organisation vilket gör den personberoende. Eftersom RJ har valt en aktiv förvaltningsstrategi är bedömningen att bemanningen är den lägsta möjliga.

Styrdokumentet är i huvudsak i enlighet med *best practice* men det har saknats instruktioner i placeringspolicyn, finanspolicyn och i den interna arbetsbeskrivningen för *back-office* om hur överträdelser ska rapporteras. Därmed finns det en risk att styrelsen inte får information om eventuella avvikelser från gällande policyer.

Riksrevisionen menar att det är viktigt att det finns tydlig dokumentation och rutiner för överträdelserapportering för att styrelsen ska bli informerad och för att organisationen ska ha möjlighet att dra lärdom av tidigare brister så att dessa inte upprepas. Kunskaper om rutiner ska inte försvinna om en anställd slutar.

Motpartsavtal saknas och det är möjligt att minska transaktionskostnaderna

RJ handlar med värdepapper via svenska och utländska motparter. Motpartavtalen beskriver de överenskommelser parterna har ingått, till exempel om courtage för transaktioner vid köp eller försäljning av aktier och kostnader för analyser. Motpartsavtal saknas dock i flera fall och RJ har inte förhandlat om särskilda villkor för att sänka kostnaderna trots att stiftelsen förvaltar ett stort kapital och skulle kunna vara en stark förhandlingspartner. Samtidigt är omsättningshastigheten hög. Riksrevisionen bedömer att det därmed är möjligt att minska transaktionskostnaderna.

Styrelsen kan arbeta mer strategiskt

RJ:s styrelse har framför allt beslutat i förberedda ärenden och har inte haft tid och utrymme för strategidiskussioner, till exempel om stiftelsens inriktning. Styrelsen

sammanträder för att besluta om förberedda ärenden, till exempel årsberättelse, budget och de forskningsbidrag som beredningsgrupperna föreslår. Styrelsen har dock tagit initiativ till bland annat frågor om etik och hållbarhet i kapitalförvaltningen, jämställdhet i forskningsfinansieringen och utvärdering av projekt som stödform.

Givet RJ:s stora frihet att utforma verksamheten inom ramen för stadgarna är det motiverat att styrelsen i högre grad ägnar sig åt strategiska diskussioner om forskningsfinansieringens framtida inriktning. Styrelsen bör också diskutera frågor som rör vd och kansliets arbete utan att kansliet närvarar vid mötet.

Bättre uppföljning av fastighetspolicyn behövs

RJ har valt att ha en del av kapitalet investerat i direktägda fastigheter. Styrelsen fastställer RJ:s fastighetspolicy och enligt den beslutar vd om tilldelningen av lediga lägenheter. Lägenheterna ska antingen erbjudas till anställda i RJ eller lämnas till Stockholms Stads Bostadsförmedling. Av befintliga hyresgäster är sju anställda eller före detta anställda vid RJ.

Hälften av alla lediga lägenheter ska lämnas till Stockholms Stads Bostadsförmedling. Av de lägenheter som lämnats till Bostadsförmedling sedan 2005 var en majoritet små lägenheter och av de tio lägenheterna som lämnats sedan 2011 var nio korttidskontrakt. Den tionde lägenheten var en vanlig hyresrätt som lämnades för förmedling i maj 2016. Det har inte varit möjligt för Riksrevisionen att följa upp huruvida fastighetspolicyn har efterlevts sedan 2005, det vill säga hur många lägenheter som har blivit lediga och hur dessa har förmedlats.

Fastighetsägandet innebär risker såsom olika former av ersättningar mellan hyresgäster vid byte av lägenheter, mutor i samband med uthyrning och rapportering i massmedia. Det är därför viktigt att det finns en aktuell fastighetspolicy som följs och att styrelsen årligen informeras om efterlevnaden av fastighetspolicyn, om antalet lediga lägenheter och om hur dessa har förmedlats.

1 Inledning

Det inledande kapitlet består av bakgrund, motiv, syfte, frågeställningar och utgångspunkter. Vidare redogörs för metoder och genomförandet för granskningen. Slutligen presenteras rapportens disposition.

1.1 Bakgrund och motiv

Riksdagen beslutade 1962 att godkänna en donation från Sveriges riksbank som ville uppmärksamma bankens 300-årsjubileum 1968 och samtidigt främja ett angeläget nationellt ändamål. Efter utredning bildades Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond (RJ) 1964. Verksamheten lyder under stiftelselagen och styrs av stiftelsens stadgar som fastställs av riksdagen, se bilaga 1. År 1993 fick RJ ytterligare medel i form av den kulturvetenskapliga donationen vars inriktning beskrivs i bilaga 2. Det finns inget uttalande om när stiftelsen ska avvecklas och därmed ska den finnas för evigt. RJ har till ändamål att främja och understödja vetenskaplig forskning med anknytning till Sverige. Det har kommit att innebära att RJ stödjer humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning.

RJ förvaltar ett kapital på 11,7 miljarder kronor och delade 2015 ut 543 miljoner kronor till forskning. Därmed är RJ en betydelsefull extern finansiär inom den samhällsvetenskapliga och humanistiska forskningen.

Det finns flera motiv till Riksrevisionens granskning. Stiftelsen har en stark anknytning till riksdagen och riksdagen har ett stort inflytande över verksamheten genom att den utser styrelse och fastställer stadgarna. RJ förvaltar också ett stort kapital. Dessutom äger RJ fastigheter vilket är ovanligt för statligt bildade forskningsstiftelser.

1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar

Syftet med granskningen är att genomlysna RJ:s verksamhet. Stiftelsen har i uppdrag att finansiera forskning genom att förvalta ett stort kapital och styrelsen har som högsta och enda organ ansvar för hela verksamheten.

Följande frågeställningar har använts i granskningen:

- Uppfyller RJ:s forskningsfinansiering syftet med verksamheten?
- Präglas RJ:s kapitalförvaltning av god hushållning?
- Arbetar RJ:s styrelse ändamålsenligt?

Riksrevisionen har däremot inte granskat resultaten av den forskning som RJ finansierat.

Vi har inte heller granskat de delar som Riksrevisionens årliga revision har påtalat under 2016. Den årliga revisionen har granskat stiftelsens förvaltning och årsredovisning och kommit fram till att arvoden till styrelsen betalats ut felaktigt. Den årliga revisionen lämnade därför en modifierad revisionsberättelse. Den årliga revisionen har även uppmärksammat brister i den interna styrningen och kontrollen.

1.3 Utgångspunkter för granskningen

Riksrevisionen har granskat RJ utifrån Riksrevisionens mandat att bedöma verksamhetens goda hushållning och måluppfyllelse. Vidare har Riksrevisionen gjort iakttagelser om styrelsens arbete.

1.3.1 Uppfyller RJ:s forskningsfinansiering syftet med verksamheten?

Vid RJ:s bildande 1964 uttryckte riksdagen att den inte ville binda stiftelsen med en ändamålsformulering som i framtiden skulle visa sig vara för snäv. Samtidigt uttryckte riksdagen önskemål om att RJ skulle få en viss egen profil, inte splittra sina resurser över hela forskningsfältet och stödja tvärvetenskaplig forskning. Slutligen framhöll riksdagen att styrelsen skulle få möjlighet att ompröva stiftelsens verksamhet i ljuset av vunna erfarenheter och med hänsyn till utvecklingens krav.¹

Riksrevisionens utgångspunkt är att verksamheten i stiftelsen ska bedrivas i enlighet med de av riksdagen beslutade stadgarna. Det innebär att RJ:s forskningsfinansiering ska följa ändamålsparagrafen i stiftelsens stadgar²:

2 § Stiftelsen har till ändamål att främja och understödja vetenskaplig forskning med anknytning till Sverige. Därvid skall gälla att verksamheten skall ges en betydande flexibilitet och att i princip inte något forskningsområde skall vara uteslutet från möjligheten att erhålla bidrag från stiftelsen, men

- att företräde skall ges åt forskningsområden, vilkas medelsbehov inte är så väl tillgodosedda på annat sätt,
- att stiftelsens medel speciellt skall användas för att stödja stora och långsiktiga forskningsprojekt,
- att nya forskningsuppgifter, som kräver snabba och kraftiga insatser, därvid särskilt uppmärksammas,
- att stiftelsen skall verka för att främja kontakter med internationell forskning, samt
- att stiftelsens medel inte skall tas i anspråk för inrättande av permanenta tjänster. Om så befinns lämpligt, skall dock till stiftelsens verksamhet kunna knytas forskare för så lång tid att stödet från stiftelsen får karaktären av livstidsstipendium.

¹ Bankoutskottets utlåtande med anledning av framställningen från kommittén för utredning rörande Riksbankens Jubileumsfond: bankoutskottets utlåtande nr 13 år 1964, riksdagens skrivelse nr 351–352 år 1964.

² Se bilaga 1 för stadgarna i dess helhet.

Forskningsansökningarna hanteras i RJ:s beredningsgrupper som föreslår projekt som ska beviljas medel. Styrelsen fattar sedan de formella besluten. Det finns inte någon optimal metod för en forskningsberedning som garanterar fullständig rättvisa, men Riksrevisionen anser att det är en rimlig utgångspunkt att beredningsprocessen präglas av tydlighet och transparens. Det innebär att projekt beviljas medel enligt tydliga kriterier och att dessa kommuniceras till sökande.

Riksrevisionen anser även att det är rimligt att stiftelsen i beredningsprocessen verkar för jämställdhet mellan kvinnliga och manliga forskare eftersom det är ett centralt politisk mål att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.³ Beslut om finansiering och fördelning av forskningsmedel kan dessutom i praktiken innebära skillnaden mellan att få forska eller inte och det finns en omfattande litteratur som visar att kvinnor förfördelas i olika beredningsprocesser (Bondestam & Grip, 2015).

1.3.2 Präglas RJ:s kapitalförvaltning av god hushållning?

I granskningen av kapitalförvaltningen har Riksrevisionen utgått från att kapitalförvaltningen ska präglas av god hushållning och att stadgarna ska efterlevas. RJ:s stadgar anger att stiftelsens medel förvaltas av stiftelsens styrelse i syfte att upprätthålla en långsiktig anslagskapacitet för utdelningen till forskning. Vidare anges att styrelsen ska se till att intresset av god avkastning och riskspridning tillgodoses genom en lämplig sammansättning av stiftelsens tillgångar.⁴ Utifrån dessa övergripande bestämmelser har Riksrevisionen formulerat ett antal utgångspunkter som innebär att kapitalförvaltningen ska bedrivas på följande sätt:

- Kapitalförvaltningens styrdokument och organisation ska vara utformade i enlighet med vad som kan anses vara *best practice*. Det finns en god samstämmighet bland aktörer inom kvalificerad kapitalförvaltning om hur de grundläggande dragen hos en sådan bör se ut. Bedömningen av *best practice* baseras i huvudsak på erfarenhet från den finansiella expertis som anlitas i granskningen.
- Styrelsen ska ges möjlighet att kontrollera och följa upp kapitalförvaltningen. Det innebär att rapporteringen till styrelsen ska vara väldokumenterad och tydlig.
- Kostnaden för kapitalförvaltningen ska inte vara omotiverat hög.
- Stiftelsen ska uppnå sitt avkastningsmål.
- Den långsiktiga utdelningen av medel till forskningen ska ligga på en sådan nivå att stiftelsens kapital bevarar sitt ursprungliga värde.
- Avkastningen ska vara god i förhållande till den valda risknivån.

³ Riksdagens beslut med anledning av *Budgetpropositionen för 2009*: prop. 2008/09:1 utgiftsområde 13, bet. 2008/09: AU1, rskr. 2008/09:115.

⁴ Se bilaga 1 för stadgarna i dess helhet.

1.3.3 Arbetar RJ:s styrelse ändamålsenligt?

För att bedöma styrelsens arbete har Riksrevisionen utgått från en analys om stiftelsestyrelser av professor Katarina Olsson (Olsson, 2007).

Av stiftelselagen⁵ framgår, om än inte uttryckligen, att styrelsen är stiftelsens enda och därmed högsta organ. Det gör att stiftelsen intar en särställning bland juridiska personer. Styrelsen är legal ställföreträdare för stiftelsen, vilket bland annat innebär att styrelsen företräder stiftelsen i alla situationer och ansvarar för interna förhållanden, till exempel organisation och ekonomi. Förvaltning i stiftelserättslig mening finns inte närmare definierat i lagen men av 2 kap. framgår att styrelsen har ett mer eller mindre specificerat uppdrag att förvalta stiftelsens angelägenheter, och något generellt kan man säga att hit hör alla beslut och åtgärder i stiftelsen. Till skillnad från bolag och föreningar är det stiftelserättsliga förvaltningsbegreppet heltäckande för styrelsen i den meningen att styrelsen ansvarar för allt stiftelsen gör. Det finns inget annat organ i stiftelsen som enligt lag har beslutande eller verkställande befogenheter. I den löpande förvaltning som åligger styrelsen inryms många olika uppgifter. Det handlar om styrelsemöten, placering av förmögenheten, omsorg och skötsel av fast egendom, donatorsvård, kontakter med möjliga mottagare, räkenskaper och förhållandet till myndigheter (Olsson, 2007).

I stiftelselagen finns även en rad andra uppgifter angivna. En sådan är placeringen av stiftelsens förmögenhet. Om stiftaren inte har uttalat sig om förmögenhetsplaceringen ska styrelsen se till att det sker på ett godtagbart sätt. Det handlar ytterst om vilken risk styrelsen kan ta i sin förvaltning. Det åligger styrelsen att aktivt diskutera placeringsformer och villkor. Vidare är det styrelsen som ansvarar för kontroll och riskhantering (Olsson, 2007). I RJ:s fall ansvarar styrelsen också för stiftelsens fastighetsförvaltning utifrån fastighetspolicyn.

1.4 Metod och genomförande

För att bedöma om RJ:s forskningsfinansiering uppfyller riksdagens syfte med verksamheten har Riksrevisionen gått igenom samtliga årsberättelser sedan 1967 och styrelseprotokoll sedan 2000, intervjuat företrädare för fyra lärosäten, analyserat RJ:s databas med projektansökningar och observerat hur beredningsgrupperna arbetar i praktiken. Riksrevisionen har också tagit del av en tidigare utvärdering gjord av Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education (NIFU).⁶

---

⁵ Stiftelselag (1994:1220).

⁶ Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education (2012). *Independent project support by Riksbankens Jubileumsfond, NIFU, Report 27/2012*, Oslo: NIFU.

För att bedöma om RJ:s kapitalförvaltning präglas av god hushållning har Riksrevisionen gett i uppdrag åt finansiell expertis från företaget Agentia Advisors AB (fortsättningsvis benämnt Agentia) att analysera förvaltningskostnader och avkastning för RJ. En jämförelse har också gjorts med andra statligt bildade forskningsstiftelser och med fyra AP-fonder (1–4). Vidare har Riksrevisionen låtit Agentia bedöma om RJ:s organisation, styrdokument och rapportering är i enlighet med *best practice*.

För att bedöma om styrelsen arbetar ändamålsenligt har Riksrevisionen intervjuat alla ordinarie styrelseledamöter. Riksrevisionen har också närvarat vid ett styrelsemöte.

1.5 Disposition

I kapitel 2 beskrivs RJ:s bildande och dess utveckling under de senaste 50 åren. I kapitel 3 beskriver Riksrevisionen iakttagelser om forskningsfinansieringen. I kapitel 4 redogörs för iakttagelser om kapitalförvaltningen. Slutligen redogör vi för iakttagelser om styrelsens arbete och RJ:s fastighetsägande i kapitel 5.

2 Stiftelsens bildande och utveckling

Kapitlet beskriver bakgrunden till bildandet av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond (RJ) och dess utveckling i stort sedan dess. Syftet är att ge läsaren en förståelse för och inblick i bakgrunden till stiftelsens bildande och utveckling under de cirka 50 år som den funnits.

2.1 RJ:s organisation ska förvalta kapital och finansiera forskning

RJ har 18 anställda. Kapitalförvaltningen sköts av finansdirektören och tre portföljförvaltare med ansvar för olika investeringsområden. Fem anställda arbetar på forskningsavdelningen med att ta emot och behandla ansökningar om forskningsanslag liksom att följa forskningsprojekten och med att utveckla nya stödformer. Resterande nio personer inkluderande RJ:s vd arbetar med den löpande skötseln som omfattar information om den forskningsstödande verksamheten, ekonomi- och personaladministration samt ledning av kansliets arbete.

2.2 Riksdagen bildar RJ 1964

I en skrivelse till riksdagens bankoutskott den 1 mars 1962, som avhandlade dispositionen av Riksbankens vinst för år 1961, framfördes för första gången tanken på att bilda det som skulle komma att bli RJ. Bakgrunden var att Riksbankens vinst hade stigit kraftigt de föregående åren. Samtidigt skulle Riksbanken fylla 300 år, vilket enligt riksbanksfullmäktige, borde uppmärksammas på ett sätt som var ”Riksbankens ställning och långa historia värdigt”. Fullmäktige menade att det skulle vara en tilltalande tanke att avsätta en ansevärd del av vinstöverskottet för att ”grunda en stor donation till hugfästande av riksbankens 300-åriga tillvaro och samtidigt till främjandet av ett angeläget nationellt ändamål”. Ändamålet som avsågs var ”att i vidsträcktaste mening, utan begränsningar till vissa ämnesområden eller vissa slag av kostnader, främja och understödja till Sverige anknuten vetenskaplig forskning”. Det föreslogs att 250 miljoner kronor (2 626 miljoner kronor i 2015 års penningvärde) skulle avsättas för bildandet av RJ. Bankoutskottet tillstyrkte fullmäktiges förslag och utsåg statsminister Tage Erlander till ordförande för en särskild kommitté med uppgift att närmare överväga och utforma riktlinjer för den tilltänkta fonden.⁷

---

⁷ Bankoutskottets utlåtande med anledning av fullmäktige i Riksbankens skrivelse angående dispositionen av överskotten från riksbankens rörelse: bankoutskottets utlåtande nr 13 år 1962, riksdagens skrivelse nr 160–161 år 1962.

2.2.1 Ändamålet ger RJ ett stort handlingsutrymme

Utredningskommittén överlämnade sitt förslag om RJ:s inriktning och organisation till riksdagen den 14 april 1964. Förslaget till stiftelsens ändamål, som sedan antogs av riksdagen och införlivades i RJ:s stadgar, var allmänt hållet.⁸

Riksdagen uttryckte att forskningen genom RJ:s bildande skulle få ett betydande nettotillskott från det allmänna. Utöver ändamålsparagrafen i stadgarna uttrycktes att RJ:s verksamhet till en början skulle inriktas mot forskning som syftar till att öka kunskapen om de verkningar som tekniska, ekonomiska och sociala förändringar framkallar. Riksdagen ville inte binda stiftelsen med en ändamålsformulering som i framtiden skulle visa sig för snäv. Samtidigt uttrycktes önskemål om att RJ skulle få en viss egen profil, inte splittra sina resurser över hela forskningsfältet och stödja tvärvetenskaplig forskning. Slutligen framhöll riksdagen att styrelsen skulle få möjlighet att ompröva RJ:s verksamhet i ljuset av vunna erfarenheter och med hänsyn till utvecklingens krav.

Riksbanken anförtroddes att dels förvalta stiftelsens medel, som 1964 uppgick till 340 miljoner kronor (3363 miljoner kronor i 2015 års penningvärde), dels tillgodogöra stiftelsen avkastningen. Riksdagen fattade sitt beslut den 2 december 1964 och Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond var därmed formellt bildad.⁹

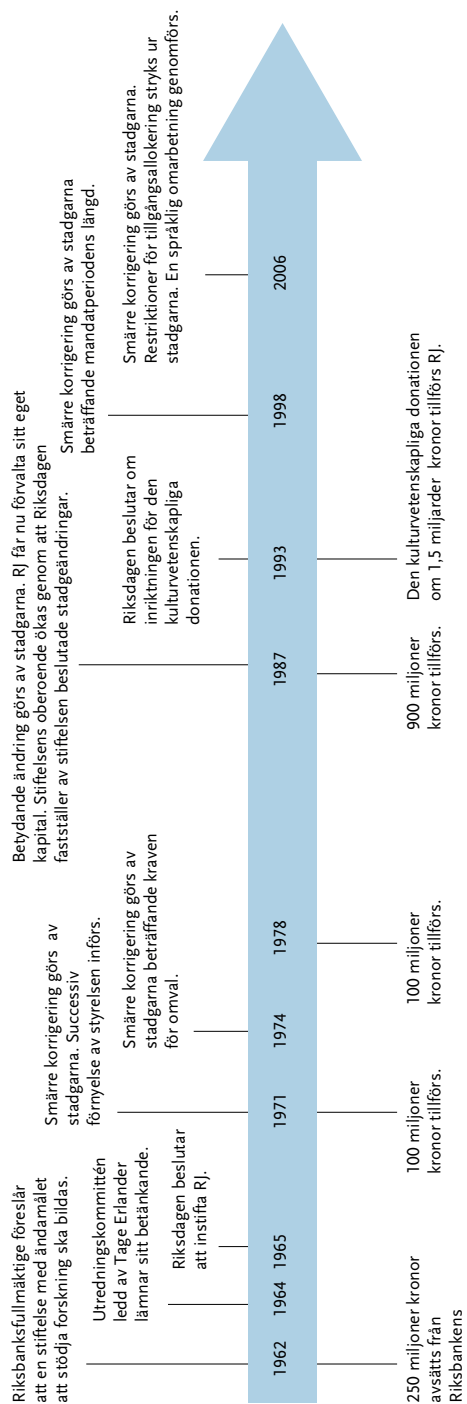
2.3 Historisk utveckling

Figur 1 på nästa sida visar betydande händelser i RJ:s historia. Ovanför pilen anges formella beslut och stadgeändringar och under pilen anges de ekonomiska tillskott som RJ fått. I de kommande avsnitten redogörs för huvuddragen i stiftelsens historia.

⁸ Bankoutskottets utlåtande med anledning av framställningen från kommittén för utredning rörande Riksbankens Jubileumsfond: bankoutskottets utlåtande nr 13 år 1964, riksdagens skrivelse nr 351–352 år 1964.

⁹ Ibid.

Figur 1 Betydande händelser i RJ:s historia

Källa: Riksdagstryck och Riksrevisionens bearbetning.

2.3.1 1960-talet – RJ blev ett betydande tillskott till forskningen

Redan från början kom RJ att spela en stor roll inom de samhällsvetenskapliga och humanistiska disciplinerna. Budgetåret 1965/66 delade RJ ut ungefär dubbelt så mycket i forskningsanslag som de då befintliga statliga forskningsråden inom samhällsvetenskap och humaniora. De totala anslagen uppgick i slutet av 1960-talet till 17–19 miljoner kronor (138–154 miljoner kronor i 2015 års penningvärde). RJ hade samtidigt en bred ansats och stödde forskning inom samtliga discipliner under de första decennierna. Den fördelningsnyckel för anslagsprioritering som utformades innebar att medel fördelades enligt följande:

- 50 procent till samhällsvetenskap,
- 20 procent vardera till humaniora och medicin
- 10 procent till natur- och teknikvetenskap.

Fördelningsnyckeln kvarstod i princip oförändrad fram till 1993.¹⁰

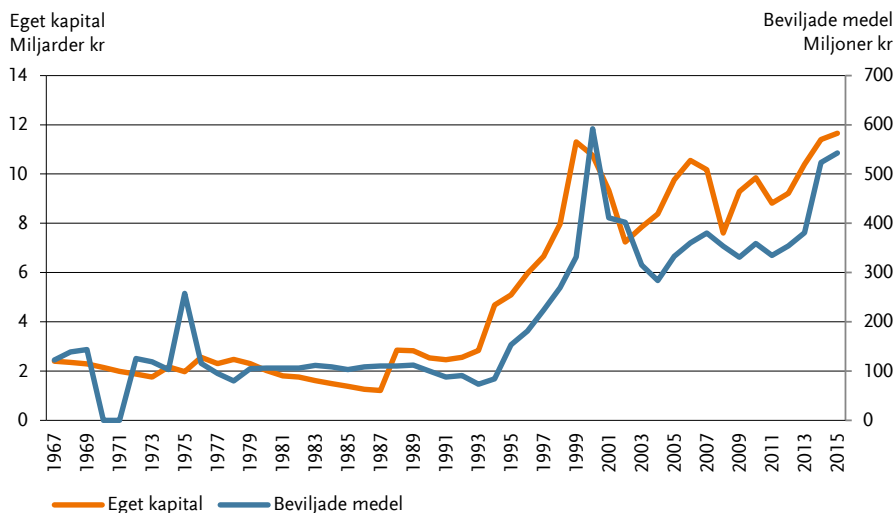
2.3.2 1970-talet – kapitalet urholkas och stadgarna ändras

Under 1970-talet urholkades RJ:s utdelningskapacitet i reala termer, till exempel delades endast cirka 20 miljoner kronor (113 miljoner kronor i 2015 års penningvärde) ut 1974. Anledningen var att kapitalet var placerat i långfristiga obligationer med lång löptid med blygsam avkastning. Samtidigt var inflationen hög och lönekostnaderna ökade kraftigt för såväl forskare som doktorander. De ökande lönekostnaderna berodde delvis på att allt fler doktorander hade etablerat sig som forskare.¹¹ Denna utveckling visas också i Riksrevisionens sammanställning av stiftelsens eget kapital och beviljade medel i diagram 1 på nästa sida.

---

¹⁰ Riksbankens Jubileumsfond, 2004. *Hinc robur et securitas? En forskningsstiftelses handel ochandel – Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond 1989–2003*. Hedemora: Gidlunds Förlag.

¹¹ Ibid.

Diagram 1 Utvecklingen av eget kapital och beviljade medel (2015 års penningvärde) 1967–2015.

Källa: RJ:s årsberättelser 1967–2015. Riksrevisionens bearbetning.

För att temporärt upprätthålla RJ:s reala anslagskapacitet beslöt riksdagen 1974 att tillföra obligationer till ett värde av 100 miljoner kronor (567 miljoner kronor i 2015 års penningvärde). År 1978 överlämnades ytterligare 100 miljoner kronor i obligationer (382 miljoner kronor i 2015 års penningvärde). I samband med medelsförstärkningen beslöt styrelsen att förändra principerna för anslagstilldelning. I stället för att som tidigare ta hela avkastningen i anspråk beslöt styrelsen att anslagsutdelningen endast skulle göras i takt med den allmänna prisutvecklingen. Det belopp som inte delades ut kunde överföras till en anslagsreserv. Under 1980-talet lyckades RJ att upprätthålla forskningsanslagens reala nivå.¹²

Smärre korrigeringar av stadgarna beslutades av riksdagen 1971 och 1974. År 1971 ändrades reglerna för val till styrelsen och ledamöterna kom att väljas för sex år istället för tre år. För att garantera en successiv förnyelse av styrelsen beslutades att halva antalet ledamöter skulle väljas vart tredje år.¹³ År 1974 beslutade riksdagen att ledamöter som tillhört styrelsen de tre senaste kalenderåren, i stället för som tidigare två år, kunde väljas om.¹⁴

Det statliga forskningsfinansieringssystemet förstärktes kraftigt under 1970-talets slut. Forskningsrådsorganisationen genomgick en omfattande förändring genom

¹² Ibid.

¹³ Finansutskottets betänkande med förslag till ändring i stadgarna för Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond: bet. FiU 1971:8, rskr. 1971:42.

¹⁴ Finansutskottets betänkande med anledning av motion om ändring i stadgarna för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond: bet. FiU 1974:4, rskr. 1974:22.

1977 års forskningsrådsreform och samtidigt tillfördes nya resurser till forskningen. Även den privata finansieringen av forskning ökade, bland annat passerades RJ av Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse i storlek 1981. RJ:s relativa betydelse inom svensk forskningsfinansiering kom därmed att minska. Samtidigt upplevde RJ ett ständigt ökande ansökningstryck.

2.3.3 1980-talet – RJ:s självständighet stärks gentemot riksdagen

Under 1980-talet övergick RJ till att främst finansiera relativt kortvariga forskningsprojekt, av samma typ som de som forskningsråden vanligtvis prioriterade.

En milstolpe för stiftelsens såväl rättsliga som ekonomiska ställning nåddes 1987. Riksdagen beslutade då, efter förslag från riksbanksfullmäktige, om nya stadgar för stiftelsen. Genom dessa stärktes RJ:s självständighet gentemot riksdagen, eftersom riksdagen i fortsättningen inte kunde besluta om ändring av RJ:s stadgar utan endast kunde fastställa förslag till ändringar som stiftelsens styrelse beslutat om. Stiftelsen fick också rätt att på egen hand förvalta sin förmögenhet. Riksbanken köpte därför RJ:s befintliga obligationsportfölj för det beräknade marknadsvärdet 600 miljoner kronor (1 086 miljoner kronor i 2015 års penningvärde). Dessutom tillfördes ytterligare 900 miljoner kronor (1 596 miljoner kronor i 2015 års penningvärde) efter ett riksdagsbeslut 1988. De nya stadgarna reglerade även i vilka tillgångsslag RJ fick placera sina tillgångar: fordran hos bank, obligationer, aktier och fast egendom. Diagram 1 ovan visar att kapitalförvaltningens resultat har medgett en kraftig ökning av de beviljade medlen sedan 1988.

Under 1980-talet beslutades vidare att antalet styrelseledamöter skulle utökas från elva till tolv, varav två skulle ha särskild kompetens i fråga om kapitalförvaltning. Dessa två skulle tillsättas efter förslag av Riksbanken. Efter ytterligare en förändring var det möjligt för privatpersoner att donera kapital till stiftelsen. De nya stadgarna innebar emellertid ingen förändring av ändamålsparagrafen.¹⁵

2.3.4 1990-talet – den kulturvetenskapliga donationen innebar betydande ekonomiska tillskott

Löntagarfondernas avveckling under början av 1990-talet gav upphov till den kulturvetenskapliga donationens tillkomst.¹⁶ År 1993 beslutade riksdagen att överföra

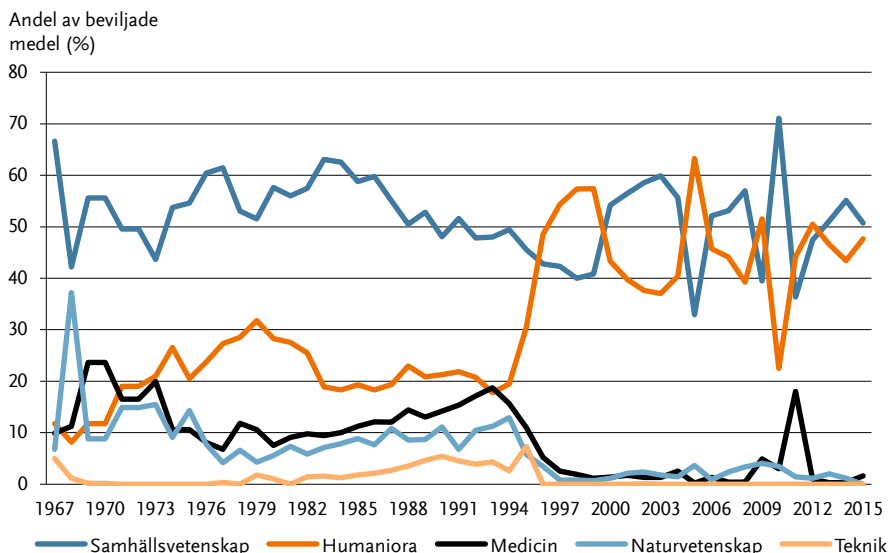
¹⁵ Finansutskottets betänkande om Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond: bet. FiU 1987/88:4, rskr. 1987/88:67.

¹⁶ Bakgrunden var att den borgerliga regering som tillträdde 1991 ville avveckla löntagarfonderna och att en del av de medel som därigenom frigjordes skulle användas för att förstärka resurserna vid universitet och högskolor.

10 miljarder kronor av de tidigare löntagarfondsmedlen till forskning varav 1,5 miljarder (1,93 miljarder i 2015 års penningvärde) kronor tillfördes RJ i form av en donation till förmån för kulturvetenskaplig forskning.¹⁷

Av beslutet om donationen framgår att den ska ”främja utvecklingen av starka forskningsmiljöer av högsta internationell klass”. Den kulturvetenskapliga donationens tillkomst innebar ett betydande ekonomisk tillskott och att stiftelsens forskningsfinansiering fick en tydligare inriktning. Stödet till naturvetenskap, teknik och medicin, som tidigare uppgick till 30 procent av medelstildelningen, upphörde i princip. Istället inriktades stödet främst till samhällsvetenskap och humaniora. Tolkningen av stadgarnas paragraf om att ge företräde åt forskningsområden ”vilkas medelsbehov inte är så väl tillgodosedda på annat sätt” blev därmed snävare än tidigare. Det illustreras i diagram 2 som är en sammanställning av stiftelsens årsberättelser sedan 1967.

Diagram 2 RJ:s finansiering av ämnesområden 1967–2015.

Källa: RJ:s årsberättelser 1967–2015. För perioden 2000–2015 har uppgifter hämtats från RJ:s databas för ansökningar. Diagrammet avser andel av beviljade medel som fördelats till forskningsämnen i årsredovisningen eller i databasen. Riksrevisionens bearbetning.

¹⁷ Riksdagens beslut med anledning av propositionen Forskning i frontlinjen: prop. 1992/93:171, bet. 1992/93: UbU16, rskr. 1992/93:387.

I slutet av 1990-talet gjordes en mindre ändring av RJ:s stadgar som innebar att riksdagens ledamöter i styrelsen fick en mandatperiod på fyra år enligt den ändrade mandatperioden för riksdagen.¹⁸

2.3.5 2000-talet – växande kapital och förskjutning av stödformerna

RJ:s kapitalutveckling under 1990-talets senare år var mycket positiv, vilket möjliggjorde en kraftigt ökad forskningsfinansiering. I början av 2000-talet vände utvecklingen på börsen, vilket medförde en negativ avkastning på kapitalet och minskade anslag till forskningen. Därefter följde en i huvudsak lyckosam period eftersom stiftelsens kapital ökade, med undantag för 2008 och 2011. En betydande förskjutning i medelstildelningen skedde från och med 2006, i och med att RJ minskade stödet till kortare forskningsprojekt till förmån för mer omfattande och långsiktiga så kallade program.

År 2006 slopades riksdagens krav på stiftelsens placeringspolicy. I stället beslöts att närmare föreskrifter för stiftelsens placeringar skulle preciseras i stiftelsens placeringspolicy som varje år skulle revideras och beslutas av styrelsen.¹⁹

---

¹⁸ Utbildningsutskottets betänkande om beslut om ändring av stadgar för Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond: bet. 1997/98 UbU8, rskr. 1997/98:159.

¹⁹ Utbildningsutskottets betänkande om vissa frågor rörande Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond: bet. 2005/06: UbU17, rskr. 2005/06:310, rskr. 2005/06:311.

3 Forskningsfinansieringen

Riksrevisionen har granskat om Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfonds (RJ) forskningsfinansiering bedrivs enligt riksdagens syfte och om beredningsprocessen präglas av tydlighet och transparens samt om RJ verkar för jämställdhet mellan kvinnliga och manliga forskare. Kapitlet innehåller beskrivningar om stiftelsens inriktning och stödformer, beredningsgruppernas arbete, utfallet av beredningsprocessen och Riksrevisionens iakttagelser om detta.

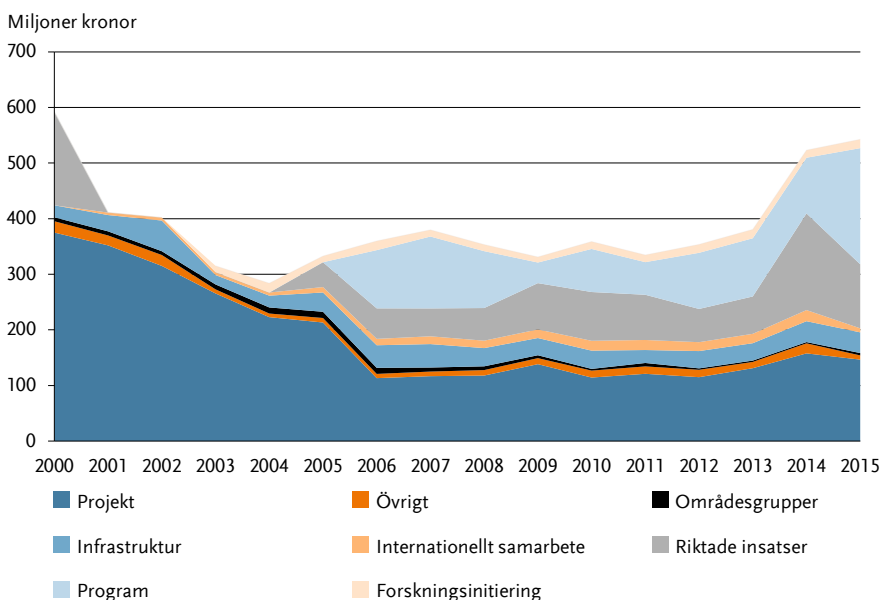
3.1 RJ uppfyller syftet med verksamheten

I följande avsnitt undersöks om RJ:s stödformer och inriktning mot forskningsämnen uppfyller syftet med verksamheten. Utgångspunkten är stiftelsens stadgar och riksdagens ursprungliga intentioner.

3.1.1 Stiftelsen har utvecklat flera stödformer till forskningen

Under perioden 2000–2014 har totalt 5,3 miljarder delats ut till forskning. Vilka stödformer som har använts och deras relativa fördelning har varierat över tiden. I början av perioden utgjordes huvuddelen av stödet av projektstöd. Sedan 2006 har betydande anslag allokerats till program och riktade insatser. I diagram 3 visas utvecklingen av de olika stödformerna sedan 2000.

Diagram 3 Fördelningen av beviljade anslag 2000–2015 (2015 års penningvärde).

Källa: RJ:s Årsberättelser 2000–2015. Riksrevisionens bearbetning.

Anslagen fördelas genom utlysningar. Program, projekt och infrastruktur för forskning utlyses en gång per år medan forskningsinitiering kan sökas löpande under året. Dessutom gör RJ riktade satsningar. Ansökningarna behandlas av RJ:s beredningsgrupper. Styrelsen fattar sedan beslut om vilka projekt som ska tilldelas medel. Varje ansökan bedöms i förhållande till kriterier som dess vetenskapliga kvalitet och internationella anknytning.²⁰ De stödformer som används är främst följande:

- Projekt – en forskningsuppgift som vanligen utförs under högst tre år av en enskild forskare eller en mindre forskargrupp.
- Program – forskningsuppgifter som kräver större forskargrupper och upp till åtta års finansiering.
- Områdesgrupper – stöd till grupper av forskare som kartlägger forskningsbehov och stimulerar till vetenskaplig forskning inom ett område.
- Infrastruktur för forskning – stöd till insatser för att möjliggöra framtida forskning.
- Forskningsinitiering – stöd till vetenskapliga möten och konferenser.
- Internationellt samarbete – bland annat finansiering av gästprofessur och forskarutbyte samt samfinansiering av internationella forskningsprojekt.
- Riktade insatser – har varierande karaktär och inkluderar karriäranställningar för yngre forskare och utlysningar inom angelägna forskningsområden. Exempel på sådana utlysningar är forskning om styrning och granskning av det offentliga samt forskning om förmodernitet.²¹

3.1.2 RJ:s inriktning och stödformer är förenliga med stadgarna

RJ ska enligt stadgarna ge företräde åt forskningsområden ”vilka medelsbehov inte är så väl tillgodosedda på annat sätt”. Som framgår av avsnitt 2.2.4 har tolkningen av detta alltsedan den kulturvetenskapliga donationens tillkomst varit att RJ finansierar forskning inom främst samhällsvetenskap och humaniora. Riksrevisionen kan konstatera att denna tolkning överensstämmer med stadgarna, men att RJ samtidigt kunnat välja en såväl snävare som vidare inriktning. RJ hade exempelvis kunnat välja att stödja andra forskningsämnen som inte har så god tillgång till finansiering.²² Alternativt hade RJ kunnat att stödja enbart de forskningsämnen inom samhällsvetenskap och humaniora som har svårast att få extern finansiering.

Stadgarna anger vidare att RJ:s medel främst ska användas för att stötta stora och långsiktiga forskningsprojekt. Riksrevisionen kan konstatera att detta syfte uppnås i och med att stödformen program infördes 2006. Även nya forskningsuppgifter, som kräver snabba och kraftiga insatser ska uppmärksammas särskilt enligt stad-

²⁰ <http://www.rj.se/For-forskare/Om-RJs-stodformer/>. Hämtad 2015-05-24.

²¹ <http://rj.se/Utlysningar/Aktuella-utlysningar/>. Hämtad. 2015-06-01

²² I detta sammanhang bör det påtalas att den kulturvetenskapliga donationen endast kan användas för stöd till kulturvetenskaplig forskning.

garna. Detta uppnås genom att RJ har särskilda utlysningar inom angelägna forskningsområden. Slutligen ska stiftelsen verka för att främja kontakter med internationell forskning. RJ finansierar forskarutbyte och gästprofessorer och forskningens internationella anknytning är ett kriterium i stödformen projekt. Riksrevisionens bedömning är därför att RJ har utvecklat stödformer som gör att syftet med verksamheten uppfylls. Utvecklingen mot nya stödformer ligger även i linje med det riksdagen framhöll 1964 – att styrelsen skulle ha möjlighet att ompröva RJ:s verksamhet ”i ljuset av vunna erfarenheter och med hänsyn till utvecklingens krav”.

RJ har genomgående valt att inom ramen för de olika stödformerna fördela medel efter kriterierna vetenskaplig kvalitet och forskningens internationella anknytning eller internationella standard. Ett tänkbart komplement skulle kunna vara att även beakta forskningens samhällsrelevans.

Ytterst är det styrelsens uppgift att genom val av bland annat inriktning mot forskningsämnen, stödformer och kriterier säkerhetsställa att RJ lever upp till sitt syfte på bästa sätt.

3.1.3 Forskare uppskattar de fria forskningsmedlen

För att få en bild av hur forskare inom de samhällsvetenskapliga och humanistiska forskningsområdena ser på RJ:s inriktning och stödformer har Riksrevisionen intervjuat företrädare för samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteter vid fyra lärosäten i Sverige.²³

Företrädare för lärosätena framhöll att RJ har stor betydelse för finansieringen av forskning inom samhällsvetenskap och humaniora vid deras lärosäten och antalet verksamma forskare skulle varit lägre om inte RJ fanns. De flesta företrädarna uppskattade att projektbidragen och programbidragen är fria att söka och inte inriktade mot en viss forskningsfråga. Forskarnas bild av RJ:s profil var dock inte entydig. Några forskare menade att de ser RJ och Vetenskapsrådet som snarlika aktörer, eftersom de båda finansierar fria projekt utifrån kriterier om vetenskaplig kvalitet. Andra forskare menade att RJ har en viss egen profil eftersom RJ är mer benägen att premiera tvärvetenskaplig forskning än exempelvis Vetenskapsrådet.

3.1.4 RJ står för en liten del av de totala forskningsmedlen

De svenska lärosätenas intäkter till forskning och utbildning på forskarnivå uppgick 2014 till cirka 38 miljarder kronor. Knappt hälften av intäkterna, cirka 17 miljarder

---

²³ Företrädare för de samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteterna vid Lunds universitet, Göteborgs universitet och Södertörns högskola samt företrädare för den nationalekonomiska institutionen vid Handelshögskolan i Stockholm har intervjuats.

kronor, utgjordes av direkta anslag. Avgifter, uppdragsforskning och finansiella intäkter var relativt små intäktskällor.

Staten är den viktigaste finansiären av forskning och utbildning på forskarnivå. År 2014 var de statliga medlen drygt 27 miljarder kronor, vilket utgjorde 71 procent av de totala intäkterna för lärosätena.²⁴ Utöver att tillhandahålla ramanslag och övriga anslag finansierar staten forskning genom ett stort antal statliga forskningsråd och andra myndigheter. Statliga myndigheter stod för mer än hälften av de externa bidragen till forskning och utbildning på forskarnivå 2014.²⁵ Staten kan också sägas bidra till den externa forskningsfinansieringen genom de stiftelser den har bildat. Sammanlagt stod forskningsstiftelser bildade av staten för 9 procent av de externa bidragen till forskning, varav RJ ensam stod för 1,4 procent. Bland de statligt stiftade forskningsstiftelserna var RJ den näst största enskilda aktören efter Stiftelsen för strategisk forskning, SSF.

3.1.5 RJ är en viktig extern finansiär inom samhällsvetenskap och humaniora

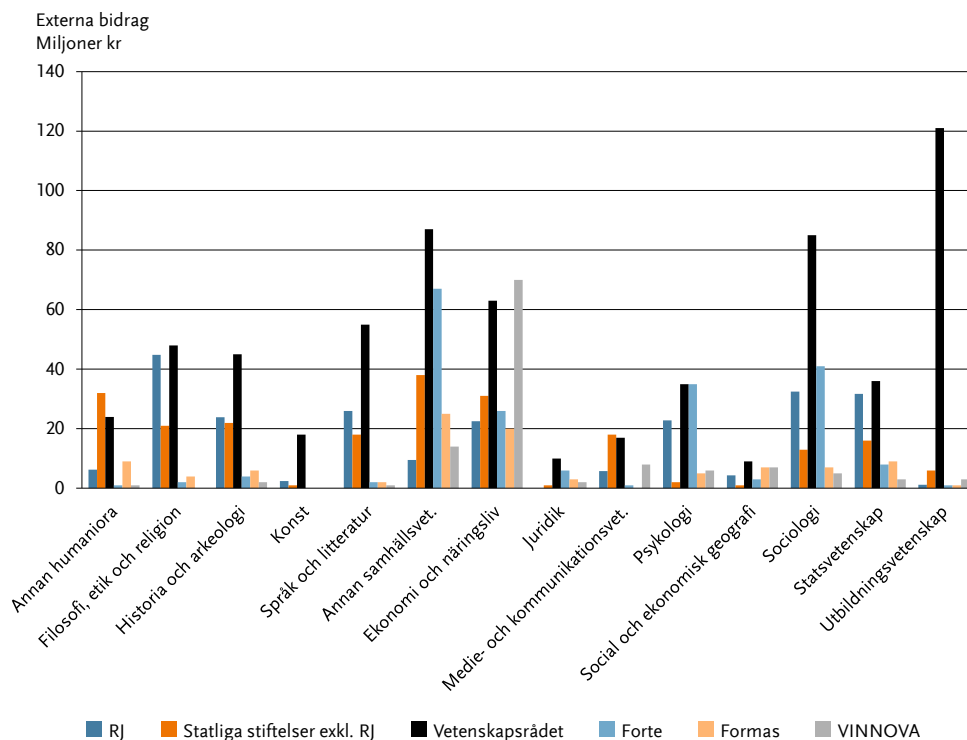
Riksrevisionen har beräknat hur mycket medel RJ har beviljat till olika ämnen inom samhällsvetenskap och humaniora och jämfört detta med uppgifter från Statistiska centralbyrån (SCB) om lärosätenas intäkter från vetenskapsråden och de statligt bildade stiftelserna.²⁶ Jämförelsen redovisas i diagram 4 på nästa sida. Den visar att Vetenskapsrådet är den största offentliga forskningsfinansiären men att RJ är nästan lika stor inom filosofi, etik och religion. Överlag har RJ större relativ betydelse inom de humanistiska disciplinerna. Inom utbildningsvetenskap är det nästan uteslutande Vetenskapsrådet som står för de externa bidragen. Myndigheten Vinnova är den enskilt största externa finansiären inom ekonomi och näringsliv.

---

²⁴ Universitetskanslersämbetet, Årsrapport 2015.

²⁵ Se tabell 9 i bilaga 3.

²⁶ Jämförelsen haltar dock något eftersom beviljade medel inte är det samma som utbetalade medel, men den bör ändå ge en god bild av RJs relativa betydelse inom olika forskningsämnesområden. Eftersom fördelningen av beviljade medel mellan ämnen varierar avsevärt mellan åren har medelvärdet för perioden 2012–2014 använts.

Diagram 4 Externa bidrag per forskningsfinansiär, år 2013

Källa: Uppgifter om övriga forskningsfinansiärer kommer från SCB och avser 2013. Uppgifter om RJ avser beviljade medel (medelvärdet för 2012–2014) och har beräknats av Riksrevisionen genom bearbetning av RJ:s databas för projekt- och programansökningar.

3.2 Beredningsgruppernas arbete i teori och praktik

Syftet med detta avsnitt är att undersöka om beredningsprocessen präglas av tydlighet och transparens. För att ta reda på detta har Riksrevisionen observerat det praktiska beredningsarbetet, intervjuat företrädare för några svenska lärosäten, tagit del av en utvärdering gjord av Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education (NIFU)²⁷ samt analyserat RJ:s databas med ansökningar.

3.2.1 Beredningsgruppernas arbete sker i två steg

Projekt är den enskilt största stödformen över åren. Stiftelsens styrelse fattar beslut om forskningsanslag men de inkomna ansökningarna bedöms och prioriteras i RJ:s

²⁷ Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education (2012). *Independent project support by Riksbankens Jubileumsfond, NIFU, Report 27/2012*, Oslo: NIFU.

beredningsgrupper.²⁸ I varje grupp är en av styrelsens ledamöter ordförande. De styrelseledamöter som sitter i riksdagen kan delta i beredningsgrupperna. Men de har begränsade möjligheter att påverka förslagen till fördelning av forskningsmedel eftersom de saknar forskningsbakgrund och därmed inte deltar i bedömningen av ansökningarnas vetenskapliga kvalitet. I övrigt består beredningsgrupperna av nationella och internationella forskare. Det finns ett ansökningstillfälle per år för projekt. När ansökningstiden har gått ut rensas ofullständiga ansökningar och ansökningar som inte uppfyller de formella kraven ut och avslås. Vanliga anledningar till direktavslag är att forskare inte har avlagt doktorsexamen vid ansökningstillfället eller att de inte har slutredovisat tidigare forskningsprojekt till RJ när ansökningstiden har gått ut.

Beredningsprocessen sker i två steg. I den första omgången väljer beredningsgrupperna ut de ansökningar som ska gå vidare till en andra bedömningsomgång. RJ:s bedömningskriterier är den vetenskapliga kvaliteten i forskningsinnehållet och forskningens internationella anknytning.

De projektledare vars ansökningar inte går vidare till andra omgången får ett meddelande om det via e-post, däremot ges inga skriftliga utlåtanden om ansökan. De projektledare vars ansökningar väljs ut av beredningsgrupperna för fortsatt beredning, skickar i ett andra steg in en längre, fördjupad projektansökan. Ansökningarna granskas sedan av minst två externa vetenskapligt sakkunniga som rekryteras globalt bland de mest framstående experterna på området. De sakkunniga har i uppgift att bedöma projekten och ta ställning till om de bör beviljas medel eller avslås. Med den fördjupade ansökan och sakkunnigutlåtandena som grund, prioriterar respektive beredningsgrupp ansökningarna. Slutligen är det stiftelsens styrelse som med beredningsgruppernas prioriteringar som underlag, fattar beslut om vilka ansökningar som ska beviljas anslag. Sökande som avslås i den andra omgången får återkoppling genom sakkunnigutlåtandena.

När styrelsen fattat beslut skickas sakkunnigutlåtandena till sökanden tillsammans med styrelsens beslut. RJ betalar sedan successivt ut anslaget efter att ha mottagit dels det av den sökande och av anslagsförvaltaren påskrivna kontraktet, dels en revision omfattande sex månaders förbrukning i taget från projektledaren.

---

²⁸ Det finns fyra beredningsgrupper för projekt: beredningsgrupp 1 (ekonomi, juridik, statsvetenskap, statistik med mera), beredningsgrupp 2 (pedagogik, psykologi, sociologi med mera), beredningsgrupp 3 (språk, konst- och litteraturvetenskap, idéhistoria med mera), beredningsgrupp 4 (filosofi, historiska vetenskaper och teologi). Därutöver finns beredningsgruppen för program och beredningsgruppen för infrastruktur till forskning. Beredningsgrupperna för projekt består av svenska och nordiska forskare inom respektive grupps forskningsområden. Beredningsgruppen för program består av internationella forskare som representerar hela de samhällsvetenskapliga och humanistiska forskningsfälten.

En uppföljning genomförs av RJ:s beredningsgrupper när projekten har hunnit ungefär halvvägs. Projektledaren får då möjlighet att ta tillvara synpunkter från beredningsgruppens ledamöter. Syftet med uppföljningarna är att:

- stämna av att projektet fortskrider som tänkt
- notera väsentliga avsteg från projektplanen
- ge klartecken till att fortsätta projektet.

Uppföljningen är dels skriftlig, dels i form av ett uppföljningsmöte, där respektive beredningsgrupp träffar projektledaren för att diskutera projektet. Beredningsgruppen ger återkoppling till projektledaren, både vid mötet och efteråt i skriftlig form. RJ:s vd fattar beslut om godkännande av uppföljningen eller om det krävs en fördjupad utvärdering. En fördjupad utvärdering kan medföra att projektanslaget dras in eller minskas i omfattning. När projektet är avslutat ska projektledaren skicka in dels en vetenskaplig redogörelse och dels en ekonomisk redogörelse till RJ.

Beredningsprocessen för stödformen program följer i stora drag beredningsprocessen för projekt. För program tillämpas dock kriterierna vetenskaplig kvalitet i forskningssinnehållet, forskningens internationella standard, forskargruppens kompetens för uppgiften och programmets genomförbarhet. En avgörande skillnad är också att intervjuer genomförs med de sökande forskarna i det andra steget.

Riksrevisionen noterar att RJ initierat en utredning om huruvida det är lämpligt att styrelsens ledamöter sitter i beredningsgrupperna. Det kan ifrågasättas att samma person ska bereda ett ärende och sedan besluta om det. RJ uppmärksammade frågan redan 2004 i en genomlysning.²⁹ Under 2015 analyserade forskningsmyndigheten Forte för egen del frågan och efter det har myndighetens styrelse beslutat att styrelsens ledamöter inte bör medverka i beredningsorgan om de sedan ska fatta beslut i ärendet.³⁰

3.2.2 En beskrivning av bedömningsarbetet i praktiken

För att få en bild av beredningsgruppernas arbete i praktiken har Riksrevisionen deltagit vid tre av fyra beredningsgruppsmöten för stödformen projekt och beredningsgruppsmötet för stödformen program. Samtliga av dessa beredningsgruppsmöten som avsåg det första steget i beredningsprocessen. Grupperna för projektstöd träffades under två dagar³¹ och hanterade mellan 150 och 170 ansökningar per grupp. Gruppen för program träffades under en dag³² och hanterade närmare 40 ansökningar.

²⁹ Riksbankens Jubileumsfond, 2004. *Hinc robur et securitas? En forskningsstiftelses handel ochandel – Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond 1989–2003*. Hedemora: Gidlunds Förlag.

³⁰ E-post med generaldirektör Ewa Stålldal, Forte, 2016-04-18.

³¹ Grupperna träffades 2016-03-14 till 2016-03-16.

³² Gruppen träffades 2016-04-25.

I slutet av projektberedningsgruppernas andra dag återstod cirka 30 ansökningar per grupp som gick vidare till inhämtande av sakkunnigutlåtanden medan åtta ansökningar för programgruppen gick vidare till en andra omgång.

Det finns skriftliga instruktioner för ordförandena respektive för ledamöterna i beredningsgrupperna. Riksrevisionen konstaterar dock att de olika beredningsgrupperna för stödformen projekt hade delvis olika arbetssätt vid de tillfällen som vi deltog i mötena. Det kan naturligtvis bero på att gruppernas sammansättning är olika och framför allt att ordförandena har valt att lägga upp arbetet på skilda sätt. En av beredningsgrupperna inledde sitt arbete med en diskussion om kriterier och avvägningar baserade på de kriterier som gällde för bedömning av projekt samt ordförandes PM som distribuerats före mötet. Gruppen diskuterade också att de tvärvetenskapliga projekten blir fler och fler, vilket ställer krav på beredningsgruppens sammansättning. I de andra två beredningsgrupperna förekom inte dessa diskussioner, och begreppet forskningens internationella anknytning förekom sällan.

Nedan följer vanliga motiv för att motivera avslag:

- inget nytt bidrag till forskningsfronten
- praktiska förutsättningar för genomförande, exempelvis tänkbara svårigheter med datainsamling
- utvecklad metodbeskrivning
- bristfällig kunskap om forskningsläget
- utvecklad eller bristfällig teori
- begreppsförvirring
- forskningsteamets svaghet och brist på vetenskapliga meriter.

Motiven för avslag i beredningsgruppen för program var snarlika, men här förekom även synpunkter på forskningsteamets internationella sammansättning och hur väl delprojekten var kopplade till varandra.

Riksrevisionen kan inte uttala sig om huruvida beredningsgruppernas arbete resulterade i att de projekt som bäst uppfyllde de ställda kriterierna gick vidare till nästa omgång. Däremot kan vi konstatera att de motiv som användes för avslag är relevanta utifrån kriteriet om vetenskaplig kvalitet.

Mot bakgrund av att det höga antalet ansökningar har varit påfrestande för RJ:s beredningsorganisation har RJ infört begränsningar i möjligheterna att söka projektbidrag. Restriktionerna innebär att en och samma sökande från och med 2014 endast får ingå i en enda ansökan. Vidare får sökande som två år i följd fått avslag på en projektansökan i den första ansökningsomgången inte söka det därpå följande året.

3.2.3 Forskare har förtroende för beredningsprocessen men önskar bättre återkoppling

Överlag har företrädarna för de lärosätena vi träffat en positiv syn på RJ:s beredningsprocesser. Flera uttryckte att de gillar tvåstegsprocessen eftersom den sparar tid för forskarna. Flera företrädare uttryckte även ett förtroende för beredningsgruppernas förmåga att välja de bästa projekten. Bilden är dock inte helt entydig. En forskare menade att beredningsprocessen till sin natur präglas av ett visst mått av godtycke och att problemet framträder tydligare i programgrupperna där forskare diskuterar och utvärderar ansökningar inom forskningsområden som ligger långt från de egna forskningsområdena.

Det framkom också att återkopplingen i andra omgången är bra och till stor nytta för att antingen jobba vidare med ansökan eller för att förbättra projektet. Samtidigt påpekade ett antal företrädare att ingen återkoppling ges i det första steget, vilket skulle kunna vara värdefullt. En forskare menade exempelvis att ett sifferbetyg på en tregradig skala vore värdefullt för att bestämma om det är värt att försöka förändra ansökan och pröva igen. En annan forskare framhöll att man som forskare ogärna hör av sig till forskningssekreteraren och ställer frågor om sin ansökan vid ett avslag. Man vill inte framstå som besvärlig.

3.2.4 Tidigare utvärdering visar att forskare som beviljats medel har högre förtroende för beredningsprocessen

År 2012 lät RJ forskare vid Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education (NIFU) i Oslo utvärdera RJ:s forskningsfinansiering av projekt.³³ Utvärderingen omfattade en enkät³⁴ till forskare som skickat in både framgångsrika och icke framgångsrika ansökningar under perioden 2005–2010.

De sökande ansåg generellt att bidragen gavs i linje med RJ:s mål och i enlighet med traditionella uppfattningar om vetenskaplig forskning. Hög kvalitet var den viktigaste parametern, följd av förnyelse inom forskningsområdet och utveckling av teori och metod. De internationella och tvärvetenskapliga syftena ansågs som viktiga av en majoritet av respondenterna, men betonades inte i samma utsträckning som vikten av hög vetenskaplig kvalitet, förnyelse och utveckling av teori och metod inom området.

Uppfattningarna om RJ:s beredningsprocess var generellt sett positiva bland respondenterna. Framgångsrika respondenter var betydligt mer positiva till RJ:s för-

³³ Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education (2012). *Independent project support by Riksbankens Jubileumsfond, NIFU, Report 27/2012*, Oslo: NIFU.

³⁴ Totalt 397 respondenter svarade vilket motsvarade en svarsfrekvens på 63,5 procent.

måga att välja ut lovande och originella forskningsprojekt. En majoritet av respondenterna ansåg att RJ finansierar välgrundad och solid forskning, eller den viktigaste och mest lovande forskningen. Däremot ansåg en minoritet av respondenterna att RJ finansierade högriskprojekt. De flesta respondenterna var osäkra på RJ:s roll i det avseendet.

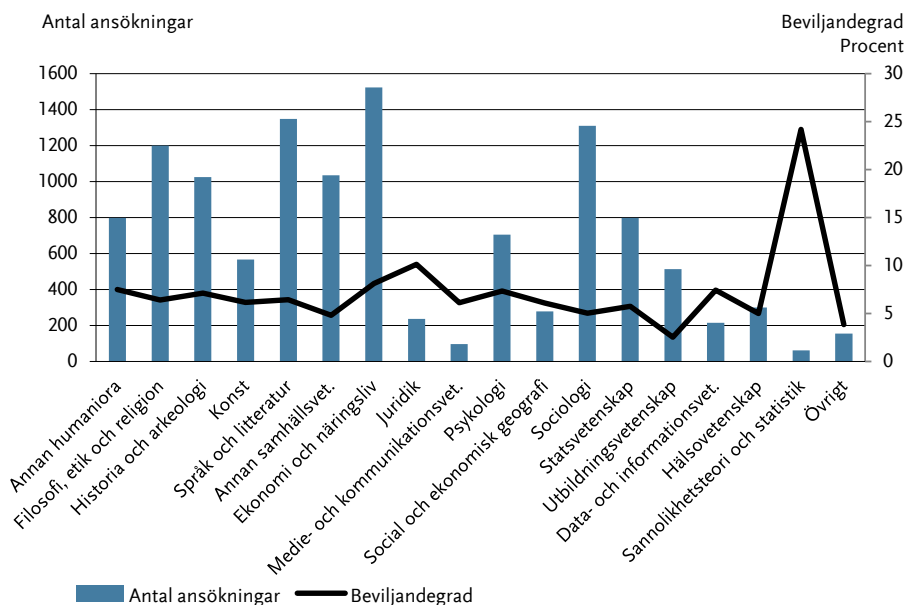
En majoritet av de framgångsrika respondenterna var mycket nöjda med de externa experternas kompetens, medan de som inte beviljats medel var mindre positiva. Respondenterna var generellt sett mindre nöjda med transparensen i beredningsprocessen. Här fanns det dock betydande skillnader mellan de som beviljats och de som inte beviljats medel. Den senare gruppen var betydligt mer benägen att tvivla på att beredningsgruppen hade kompetens att bedöma ansökningar inom alla involverade forskningsområden.

Det finns, menade utvärderarna, inget optimalt system för en beredningsprocess som garanterar fullständig rättvisa. Men det är olyckligt, menade utvärderarna, att attityderna till beredningsprocessens transparens skiljer sig åt så mycket mellan de som beviljats medel och de som inte beviljats medel. Utvärderarna rekommenderade därför RJ att överväga om det går att adressera detta genom att exempelvis använda fler internationella experter eller genom att förtydliga kriterierna.

Enligt RJ ledde utvärderingen till att man utformade instruktioner till beredningsgrupperna och information om RJ:s arbetssätt på hemsidan. Utvärderingen ledde också till att RJ ökat andelen icke-svenska ledamöter i beredningsgrupperna och i ännu högre utsträckning sökt icke-svenska externa sakkunniga. Dessutom inspirerade utvärderingen till att införa begränsningsregler i möjligheten att söka projektfinansiering.

3.2.5 Låg beviljandegrad och stora skillnader mellan ämnen

RJ har en databas med samtliga ansökningar, vilken Riksrevisionen har haft tillgång till under granskningen. Riksrevisionen har analyserat utfallet av stöden till projekt under perioden 2000–2015. Andelen beviljade ansökningar för projekt är i snitt 6,4 procent, jämfört med de betydligt större men färre program som har en beviljandegrad på 12,7 procent. Diagram 5 på nästa sida visar beviljandegraden och antalet ansökningar per ämnesområde.

Diagram 5 Beviljandegrad per ämnesområde för projekt. 2000–2015.

Källa: RJ:s databas för ansökningar. Riksrevisionens bearbetning.

Det finns inget entydigt samband mellan antalet ansökningar och beviljandegraden för ett visst ämnesområde. Sannolikhets teori och statistik utmärker sig genom relativt få ansökningar men en hög beviljandegrad, medan utbildningsvetenskap har en låg beviljandegrad, trots ett ansevärt antal ansökningar. Ämnen som historia, arkeologi, ekonomi och näringsliv och psykologi har relativt hög beviljandegrad och ett högt antal ansökningar.

RJ har ingen fördelningsnyckel för hur olika forskningsämnen och ansökningar från olika ämnesområden ska ställas mot varandra inom de olika beredningsgrupperna. Således avspeglar skillnaderna i beviljandegraden mellan olika ämnesområden beredningsgruppernas bedömning av kvaliteten på ansökningarna för respektive ämnesområde.

I NIFU:s utvärdering framhölls att den låga beviljandegraden i sig kan utgöra en utmaning.³⁵ Sökande forskare investerar en ansevärlig mängd tid i framgångslösa ansökningar samtidigt som sannolikheten att beviljas medel i många fall beror på ganska små skillnader i kvalitet. På lång sikt, menade utvärderarna, kan situationen resultera i trovärdighetsproblem för RJ:s forskningsfinansiering oaktat graden av transparens i beredningsprocessen.

³⁵ Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education (2012). *Independent project support by Riksbankens Jubileumsfond, NIFU, Report 27/2012*, Oslo: NIFU.

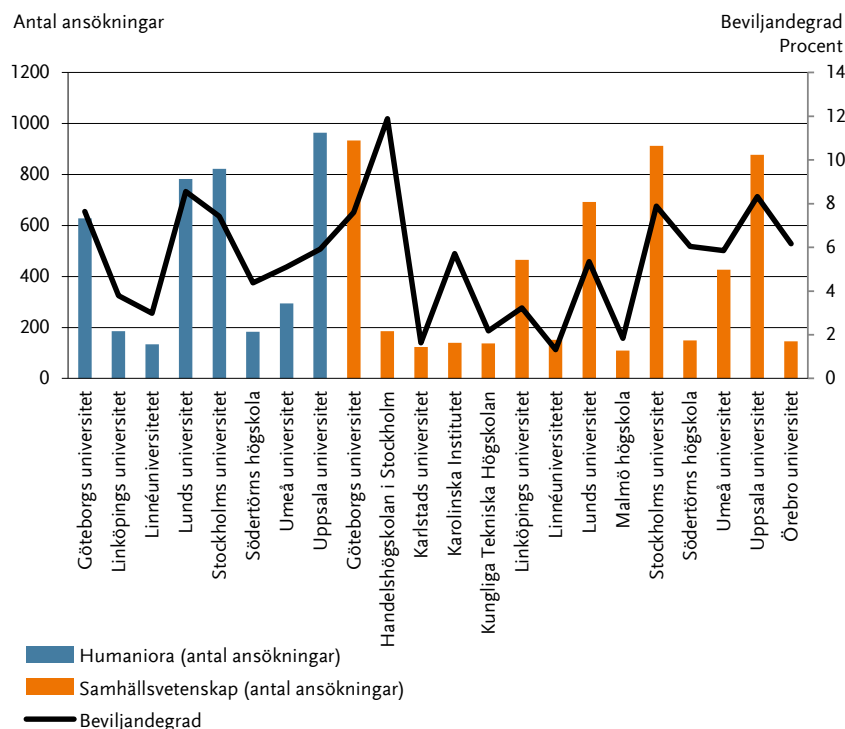
Forskning inom området visar att medan en beredningsprocess med kollegial bedömning kan sortera ut ansökningar med allvarliga brister är det osäkert om en sådan beredningsprocess kan avgöra vilka av de mest meriterade ansökningarna som kommer att bli produktiva och få genomslag. Fang (2016) visar, i en analys av ansökningar till National Institute for Health, att den prediktiva förmågan av kollegial bedömning knappt är bättre än slumpen bland de ansökningar som rankats i den 20:e percentilen eller bättre. Det innebär att om beviljandegraden är låg blir den prediktiva förmågan i beredningsprocessen sämre vilket kan ge upphov till en känsla av godtycke och en skepsis mot beredningsprocessen.

Med anledning av de inskränkningar som RJ infört i sökandeprocessen för projekt har antalet ansökningar minskat och beviljandegraden ökat något (från 6,6 procent 2014 till 8,5 procent 2015).

3.2.6 Stor variation i beviljandegraden bland landets lärosäten

Diagram 6 nedan visar antalet ansökningar och beviljandegraden för projekt inom samhällsvetenskap respektive humaniora för olika lärosäten under perioden 2000–2015. Lärosäten med färre än 100 ansökningar ingår inte i analysen.

Inom humaniora utmärker sig Göteborgs universitet, Lunds universitet, Uppsala universitet och Stockholms universitet med en hög beviljandegrad. Dessa stora universitet har även ett stort antal ansökningar. Inom samhällsvetenskap utmärker sig i synnerhet Handelshögskolan i Stockholm, med en beviljandegrad på nästan 12 procent. Även Göteborgs universitet, Uppsala universitet och Stockholms universitet har en relativt hög beviljandegrad. Samtidigt har dessa lärosäten ett stort antal ansökningar inom samhällsvetenskap.

Diagram 6 Beviljandegrad för projekt per lärosäte och forskningsområde, 2000–2015.

Källa: RJ:s databas för ansökningar. Riksrevisionens bearbetning. Tabellen visar endast lärosäten med mer än 100 ansökningar inom respektive område.

3.3 Fortsatta utmaningar med jämställdheten

Det är ett centralt politisk mål att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.³⁶ Beslut om finansiering och fördelning av forskningsmedel innebär i praktiken skillnaden mellan att få forska eller inte. Därutöver har jämställdhet betydelse för RJ:s uppgift att finansiera den forskning som håller högst vetenskaplig kvalitet. Riksrevisionen har därför undersökt utfallet av RJ:s forskningsfinansiering ur ett jämställdhetsperspektiv.

3.3.1 RJ har formulerat tydliga jämställdhetsmål

RJ har tagit fram riktlinjer för jämställdhetsarbetet där man uttrycker följande: ”RJ:s utgångspunkt är att kvinnor och män har lika stor förmåga såväl att bidra till och att

³⁶ Riksdagens beslut med anledning av *Budgetpropositionen för 2009*: prop. 2008/09:1 utgiftsområde 13, bet. 2008/09: AU1, rskr. 2008/09:115.

bedriva som att bedöma vetenskaplig forskning. Strävan efter att uppnå jämställdhet är därför en fråga om kvalitet och rättvisa”. För att följa upp jämställdhetsarbetet har RJ formulerat följande mål:

- RJ ska ha en jämn könsfördelning i sina beredande och beslutande organ, det vill säga styrelse, finanskommitté, beredningsgrupper, områdesgrupper och liknande. Målsättningen är den samma vid rekryteringen av externa sakkunniga.
- RJ ska både möjliggöra och försäkra sig om att andelen kvinnor och män bland dem som söker anslag motsvarar andelen kvinnor och män bland de potentiellt sökande forskarna.
- Kvinnor och män ska ha en beviljandegrad som står i relation till söktrycket, liksom samma storlek på anslagsbeloppen i jämförbara situationer.
- Stödformer och utlysningar liksom bedömningskriterier och beredningsformer ska utformas på sådant sätt att forskare oberoende av kön har samma möjligheter att erhålla anslag.³⁷

RJ följer årligen upp andelen män och kvinnor som i egenskap av projektledare (sökande) eller projektdeltagare (finansieras av de beviljade anslagen) söker och får RJ:s ordinarie forskningsstöd, det vill säga för infrastrukturella projekt, program och projekt. I samband med beslut om anslag redovisas fördelningen mellan män och kvinnor som sökande respektive mottagare av forskningsbidrag. Även hur volymen forskningstid fördelas mellan män och kvinnor analyseras i det sammanhanget.

Riksrevisionen kan konstatera att RJ har en tydlig jämställdhetspolicy med mätbara mål. Samtliga beredningsgrupper har därtill en jämn könsfördelning.

3.3.2 Störst skillnad i beviljandegrad för erfarna forskare

Kvinnor utgjorde 2014 cirka 47 procent av populationen disputerade forskare inom samhällsvetenskap och humaniora som var verksamma vid svenska lärosäten. Andelen kvinnliga professorer var 30 procent.³⁸ För perioden 2010–2015 utgjorde andelen ansökningar till RJ:s projekt med en kvinnlig projektledare 45 procent. Det har skett en klar ökning under 2000-talet, för perioden 2000–2004 hade 34 procent av ansökningarna en kvinnlig projektledare.

Riksrevisionen har beräknat beviljandegraden för ansökningar med manliga respektive kvinnliga projektledare. Tabell 1 visar beviljandegraden och antalet ansökningar uppdelat på projektledarens kön för stödformen projekt.

³⁷ <http://www.rj.se/Var-organisation/Arbetsatt/Riktlinjer-for-jamstalldhetsarbetet>. Hämtad 2016-05-02.

³⁸ UKÄ: s statistikdatabas. <http://www.uka.se/statistik-uppfoljning/statistikdatabas-om-hogskolan/personal.html>. Hämtad 2016-05-02.

Tabell 1 Antal ansökningar och beviljandegrad för projekt uppdelat på projektledarens kön.

Projektledarens kön	Antal ansökningar				Beviljandegrad (procent)			
	2000-2004	2005-2009	2010-2015	Hela perioden	2000-2004	2005-2009	2010-2015	Hela perioden
Kvinna	1 259	1 609	2 071	4 939	8,3	5,3	5,1	6,0
Man	2 359	2 324	2 550	7 233	7,8	6,0	6,4	6,7
Totalt	3 618	3 934	4 621	12 173	8,0	5,7	5,8	6,4

Källa: RJ:s databas för ansökningar. Riksrevisionens bearbetning.

Sedan år 2000 har 6,4 procent av projektansökningarna fått finansiering. Beviljandegraden för projektansökningar med manliga projektledare var under perioden något högre än för ansökningar med en kvinnlig projektledare. Intressant är dock att beviljandegraden var högre för projekt med kvinnliga projektledare under periodens början. I takt med att antalet ansökningar med kvinnliga projektledare har ökat har emellertid beviljandegraden sjunkit jämfört med beviljandegraden för manliga projektledare.

Att män har högre beviljandegrad än kvinnor behöver inte betyda att beredningsprocessen missgynnar kvinnor. Variabler som akademisk position, karriärålder och forskningsämne kan skilja sig åt mellan könen och påverka sannolikheten att få ansökan beviljad. Riksrevisionen har därför genomfört en regressionsanalys där sambandet mellan kön och sannolikheten för att ansökan beviljas estimeras kontrollerat för akademisk position, karriärålder och forskningsämne. Resultatet visar att skillnaden mellan könen är betydande främst för forskare med högre karriärålder som (se tabell 14 i bilaga 3). För forskare med en karriärålder på mer än 20 år är sannolikheten att bli beviljad tre procentenheter högre för män än för kvinnor när kontrollvariabler för akademisk position och karriärålder inkluderas.³⁹ Skillnaden i beviljandegraden mellan könen för denna grupp forskare kan alltså inte förklaras av att män i större omfattning innehar högre akademiska positioner. När kontrollvariabler för forskningsämnena inkluderas är skillnaden i sannolikhet att beviljas medel 2,3 procentenheter till männens fördel.⁴⁰

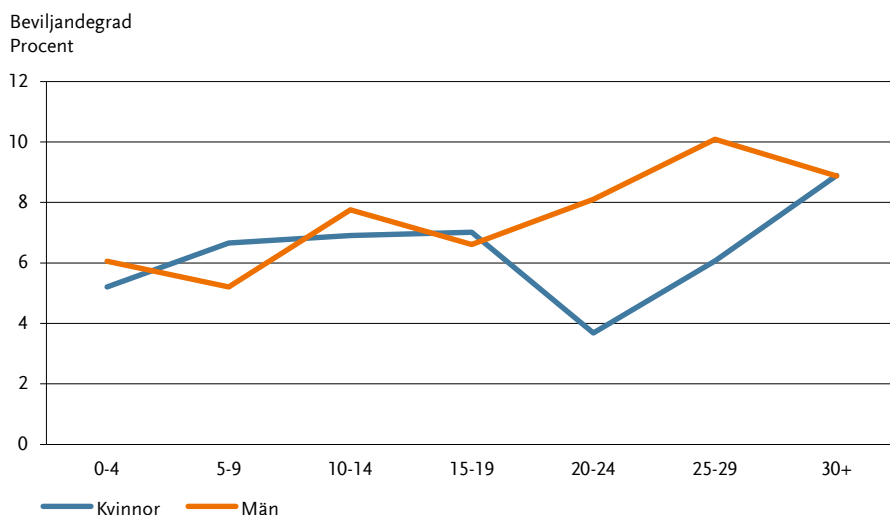
Diagram 7 visar beviljandegraden för projektansökningar för kvinnliga respektive manliga projektledare med hänsyn tagen till karriäråldern. Analysen visar att beviljandegraden är snarlik för män och kvinnor med en karriärålder upp till 19 år.

³⁹ Skillnaden är statistiskt signifikant på femprocentsnivån. Se tabell 14 i bilaga 3.

⁴⁰ Skillnaden är statistiskt signifikant på tioprocentsnivån. Se tabell 14 i bilaga 3.

Beviljandegraden är dock betydligt högre för manliga projektledare med en karriärålder på 20–29 år. Skillnaden i beviljandegrad mellan i synnerhet äldre kvinnliga respektive äldre manliga forskare förtjänar ytterligare analys från RJ:s sida.

Diagram 7 Beviljandegrad utifrån projektledarens kön och karriärålder, projektansökningar 2000–2015.

Källa: RJ:s databas för ansökningar. Riksrevisionens bearbetning.

3.3.3 Programbidragen går oftare till manliga projektledare

För programansökningarna dominerar manliga projektledare – 28 procent av ansökningarna hade en kvinna som projektledare under perioden 2005–2015. Tabell 2 visar beviljandegraden och antalet ansökningar uppdelat på projektledarens kön.

Tabell 2 Antal ansökningar och beviljandegrad för program uppdelat på projektledarens kön.

Projektledarens kön	Antal ansökningar			Beviljandegrad (procent)		
	2005–2009	2010–2015	Hela perioden	2005–2009	2010–2015	Hela perioden
Kvinna	32	45	77	9,4	8,9	9,1
Man	86	113	199	14,0	14,2	14,1
Totalt	118	158	276	12,7	12,7	12,7

Källa: RJ:s databas för ansökningar. Riksrevisionens bearbetning.

Männens programansökningar har en beviljandegrad på cirka 14 procent medan den är cirka 9 procent för kvinnornas ansökningar.

4 Kapitalförvaltning

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond (RJ) förvaltar 11,7 miljarder kronor som ska bidra till att finansiera svensk forskning. RJ ska därtill finnas för evigt. Förvaltningsresultatet påverkar hur stor roll RJ kan ha som forskningsfinansiär på sikt. Därmed är det betydelsefullt hur kapitalet förvaltas. Riksrevisionen har därför granskat om RJ:s kapitalförvaltning präglas av god hushållning. Granskningen har inriktats på att undersöka om:

- organisation och styrning är i enlighet med *best practice*
- rapporteringen till styrelsen är god
- kostnaden för kapitalförvaltningen är rimlig
- stiftelsens avkastningsmål uppnås
- den långsiktiga utdelningen av medel till forskningen ligger på en sådan nivå att stiftelsens kapital bevarar sitt ursprungliga värde
- avkastningen är god i förhållande till den valda risknivån.

All kapitalförvaltning involverar någon form av risk. Som ett led i aktivitetsplikten ligger att styrelsen aktivt diskuterar placeringsformer och villkor. Styrelsens finanskommitté har uppdraget att tillsammans med vd träffa finansdirektören och övriga som arbetar med förvaltningen för att diskutera stiftelsens kapitalförvaltning, men styrelsen som helhet ansvarar för alla delar av kapitalförvaltningen.

Riksrevisionen menar att RJ har följt den reglering som finns för kapitalförvaltningen och att stiftelsen har uppnått de mål som styrelsen satt. Riksrevisionen vill lyfta fram några iakttagelser som är värda att uppmärksamma.

4.1 Förtydliganden kan göras i dokumentationen

I följande avsnitt undersöks om RJ:s organisation och styrdokument är i enlighet med *best practice*. Riksrevisionen har låtit konsultbolaget Agenta bedöma organisationen och styrdokument utifrån vad som kan anses vara *best practice* beaktat en kapitalförvaltare av RJ:s storlek och inriktning.

4.1.1 RJ har en liten intern förvaltningsorganisation

Kapitalförvaltningen sköts i huvudsak internt av finansdirektören och tre portföljförvaltare med ansvar för olika investeringsområden. RJ har valt en aktiv förvaltningsstrategi. Två styrelseledamöter, som har särskild kunskap inom kapitalförvaltning, utgör styrelsens finanskommitté. Kapitalförvaltningen omfattar svenska aktier, utländska aktier och räntebärande papper samt valutor. Därtill finns det placeringar i hedgefonder och fastigheter. Förvaltningen av hedgefonder och fastighetsfonder sköts av externa förvaltare. Urvalet av externa förvaltare av hedgefonder och

fastighetsfonder sker internt. *Back-office* och controllerfunktionen utgörs av två personer som organisatoriskt inte tillhör finansavdelningen.

Eftersom RJ har valt en aktiv förvaltningsstrategi är bedömningen att bemanningen är den lägsta möjliga. Den låga bemanningen innebär att det finns inslag av personberoende; det gäller främst finansdirektören som har insyn i alla delar av förvaltningen och har det övergripande strategiska ansvaret. De olika delpportföljerna kräver inte konstant övervakning och kan därmed relativt enkelt åtminstone tillfälligt ersättas med indexförvaltning vid en eventuell personalomsättning. Systemstöd och resurser i övrigt till *back-office* är väl anpassat till verksamheten.

4.1.2 Styrdokumenten är i huvudsak ändamålsenliga

På ett övergripande plan styrs RJ:s kapitalförvaltning av stadgarna som anger att styrelsen förvaltar stiftelsens medel i syfte att upprätthålla en långsiktig anslagskapacitet. Stadgarna uttrycker också att styrelsen ska tillse att intresset av god avkastning och riskspridning tillgodoses genom en lämplig sammansättning av stiftelsens tillgångar. Närmare föreskrifter för stiftelsens placeringar preciseras i stiftelsens placeringspolicy som årligen revideras och beslutas av styrelsen.

Placeringspolicyn anger placeringsinriktning, limiter för placeringsrisker, godkända finansiella instrument, avkastningsmål samt riktlinjer för etik och hållbarhet. Utöver bestämmelserna i placeringspolicyn tillämpar förvaltningsorganisationen en finanspolicy som är antagen av finanskommittén. Finanspolicyn innehåller ytterligare placeringslimiter. Dessutom finns särskilda tjänstebeskrivningar och investeringsmandat för finansdirektören och de andra förvaltarna samt enarbetsbeskrivning för *back-office*.

Den samlade bedömningen är att styrdokumentet innehåller den information som bör finnas och att de är tydliga. Några avvikelser mot *best practice* finns dock. För det första har dokumentation och uppföljning av placeringspolicyn och finanspolicyn varit bristfällig. Detta är dock åtgärdat sedan november 2015 i och med en uppdatering av månadsrapporteringen där limitkontroller numera ingår. För det andra saknas instruktioner i arbetsbeskrivningen för *back-office* om, när, hur och till vem överträdelser och andra incidenter ska hanteras och rapporteras. Placerings- och finanspolicy saknar även instruktioner om hur överträdelser ska hanteras. Därmed finns det en risk för att styrelsen inte får information om eventuella avvikelser från placeringspolicyn och att viktig kunskap försvinner om en nyckelperson slutar sin anställning. RJ menar att i och med att månadsrapporteringen hädanefter innehåller uppgifter om kontrolllimiterna borde risken vara avvärd. Denna rapport sänds varje månad till styrelsens ordförande och finanskommittén.

4.2 Förvaltningsarbetet kan förbättras

I följande avsnitt redogörs för kapitalförvaltningens rapportering till styrelsen och rimligheten i förvaltningskostnaderna.

4.2.1 Vissa brister i rapporteringen

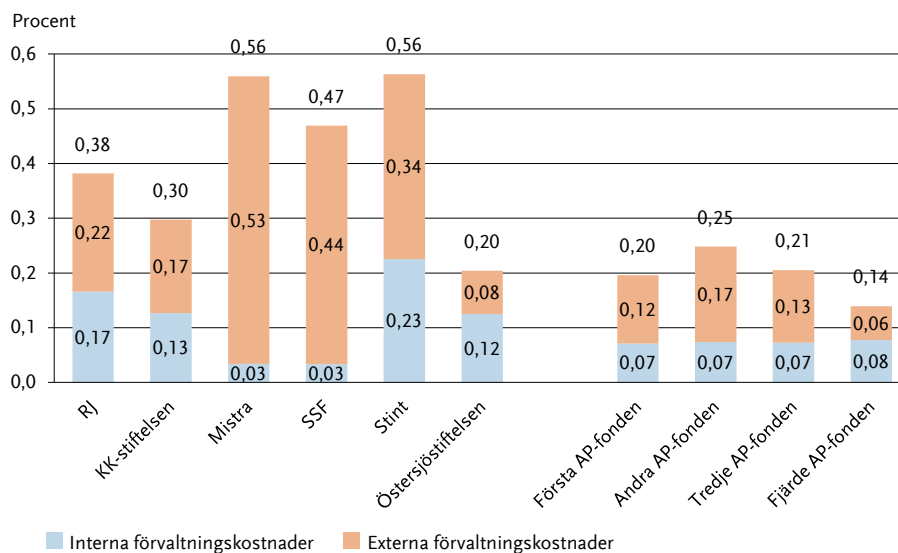
Styrelsen är ytterst ansvarig för stiftelsens kapitalförvaltning. Det är därför viktigt att rapporteringen om kapitalförvaltningens resultat och efterlevnad av styrelsens beslut sker löpande och är tydlig. Rapporteringen till styrelsen om stiftelsens risker är generellt sett god. Årligen genomförs stresstester som rapporteras till styrelsen. Kontroll av risklimiter görs i samband med upprättandet av stiftelsens månadsrapport som även innehåller en sammanställning över regelefterlevnaden av limiterna. Riksrevisionen har låtit granska limiterna som presenteras i placeringspolicyn och stämt av dessa mot granskningen i månadsrapporterna. Granskningen har inte visat några avvikelser.

Som tidigare nämnts saknas instruktioner om hur överträdelser av limiter och annan incidentrapportering ska hanteras och rapporteras. Följaktligen saknas det dokumentation av överträdelser av placeringspolicy och finanspolicy samt av incidenter som rapporterats till finanskommittén eller styrelsen. Frånvaron av överträdelserapporter kan bero på att det har saknats rutiner snarare än på att överträdelser inte har inträffat. Det finns därmed en risk att styrelsen inte har informerats om överträdelser.

Riksrevisionen menar att det är viktigt med tydlig dokumentation och rutiner för överträdelserapportering dels för att styrelsen ska bli informerad och dels för att organisationen ska kunna dra lärdom av tidigare brister så att dessa inte upprepas. Kunskaper om rutiner får inte försvinna om en anställd slutar.

4.2.2 RJ:s förvaltningskostnader är rimliga

För att undersöka om RJ:s förvaltningskostnader är rimliga har Riksrevisionen låtit jämföra RJ:s förvaltningskostnader med förvaltningskostnaderna för andra statligt bildade forskningsstiftelser och med förvaltningskostnaderna för de så kallade buffertfonderna inom pensionssystemet, första till fjärde AP-fonden. Resultatet visas i diagram 8 på nästa sida.

Diagram 8 Genomsnittlig årlig förvaltningskostnad i relation till förvaltad kapital.

Källa: Uppgifter från stiftelserna. Agentas beräkningar. De externa förvaltningskostnaderna är baserade på schablonberäkningar i de fall då uppgifter saknats.

Förvaltningskostnaderna för RJ är i det högre spannet, men är ändå på en rimlig nivå. Kostnaderna drivs upp av de externa förvaltningskostnaderna där courtage och förvaltning av externa fondavgifter ingår. Stiftelserna Mistra, SSF och Stint, vilka har en aktiv extern förvaltning, har de högsta kostnaderna. Det finns betydande stor driftsfördelar inom kapitalförvaltning. Därför är det inte förvånande att buffertfonderna har lägre förvaltningskostnader i förhållande till förvaltad kapital, de förvaltar ett kapital som är mer än 20 gånger större än det hos RJ.

4.2.3 Motpartsavtal saknas i flera fall och courtagekostnaderna är höga

RJ handlar med värdepapper via svenska och utländska motparter och betalar courtage vid finansiella transaktioner. Eftersom courtagekostnader är en betydande post har Riksrevisionen undersökt i vilken utsträckning RJ har försökt att minimera denna kostnad.

Finanskommittén godkänner alla motparter. RJ får makro- och bolagsanalyser av motparterna. För att få detta har RJ valt att betala fullt courtage vid transaktionerna. Courtaget är därmed ersättning både för utförande av transaktioner och för analyser. RJ betalar 0,15–0,30 procent i courtage, vilket kan jämföras med ett lågprisalternativ som kan kosta 0,01–0,02 procent. Enligt beräkningar som Riksrevisionen låtit göra skulle RJ kunna spara 2–4 miljoner kronor om året om hälften av handeln gjordes till lågpris, till exempel via nätmäklare. Ett annat alternativ är att ha en viss

del som direkthandel. RJ menar dock att besparingar i en liten organisation som RJ:s måste ställas mot behovet av att ha tillgång till kvalificerade analyser som underlag för investeringsbeslut.

När Riksrevisionen efterfrågat motpartsavtalen framkom det att huvuddelen av avtalen inte fanns hos RJ utan begärdes in från motparterna efter att Riksrevisionen frågat efter dem. Av 22 godkända motparter var 14 aktiva enligt RJ. För 11 av dessa 14 aktiva motparter fanns någon form av avtal. För två motparter fanns emellertid endast ett särskilt avtal om samtycke för tillhandahållande av transaktionsinformation. Endast i ett fall angavs specifika villkor för RJ. Det innebär att RJ inte har utnyttjat möjligheten att förhandla till sig fördelaktigare villkor trots att stiftelsen förvaltar ett stort kapital.

De totala courtagekostnaderna beror, utöver avgiften per transaktion, på hur många transaktioner som görs. Riksrevisionen har därför låtit granska transaktionsintensiteten i aktieportföljen. Andra och fjärde kvartalet 2015 valdes ut som utvärderingsperiod. Resultatet redovisas i tabell 3.

Tabell 3 Omsättningshastighet och courtagekostnader

	Andra kvartalet 2015		Fjärde kvartalet 2015	
	Svenska aktieportföljen	Globala aktieportföljen	Svenska aktieportföljen	Globala aktieportföljen
Affärer per dag (medel)	2,7	1,4	0,9	1,6
Omsättningshastighet (minimum av köp/sälj), procent	14,9	5,4	4,7	8,3
Courtage per affär, procent	0,15	0,22	0,14	0,17

Källa: RJ:s värdepapperssystem. Agentas beräkningar.

Omsättningshastigheten är hög mot bakgrund av stiftelsen ska finnas för evigt och därmed har mycket lång placeringshorisont. Under andra kvartalet 2015 omsattes exempelvis nästan 15 procent av den svenska aktieportföljen och varje dag gjordes i genomsnitt 3 affärer.

4.3 Förvaltningsresultatet är tillfredsställande

I följande avsnitt granskas om RJ lever upp till avkastningsmålet och om den långsiktiga utdelningen av medel till forskningen ligger på en sådan nivå att stiftelsens kapital bevarar sitt ursprungliga värde. Vidare undersöks om avkastningen är god i

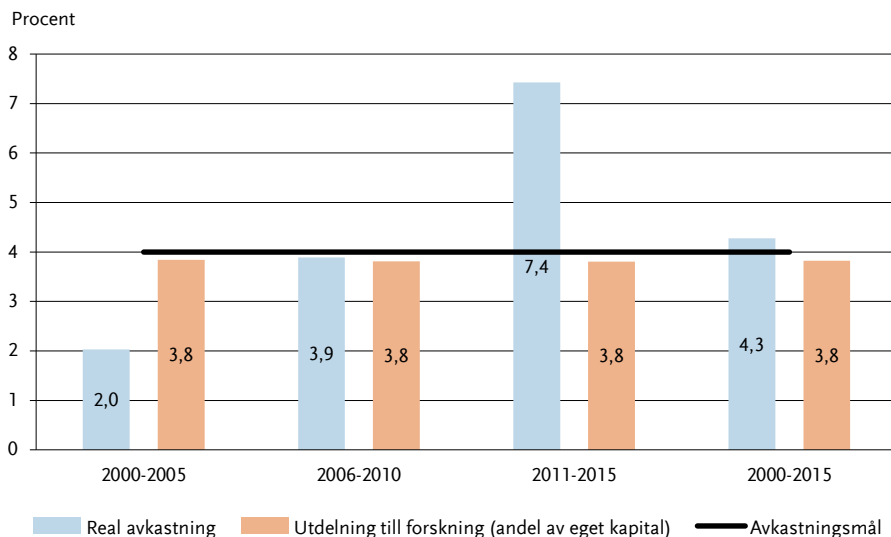
förhållande till den valda risknivån. Avkastningen och risknivån på en portfölj beror på en rad faktorer. Den strategiska allokeringen, det vill säga hur stor andel av portföljen som över tid placeras i olika tillgångar, är avgörande. Den taktiska allokeringen, det vill säga vilka avvikelser portföljförvaltaren gör från den strategiska allokeringen på kort sikt är också betydande. Slutligen påverkar värdepappersvalet, det vill säga portföljförvaltats förmåga att välja värdepapper inom ramen för varje tillgångsslag. För att undersöka den taktiska allokeringen och värdepappersvalet jämförs RJ med index. För att undersöka portföljförvaltningen i sin helhet, inklusive den strategiska allokeringen jämförs RJ med andra forskningsstiftelser och med AP-fonderna.

4.3.1 RJ uppnår sitt avkastningsmål – kapitalet bevarar sitt värde

Stiftelsens bokförda eget kapital utgörs av bundet respektive fritt eget kapital. Det bundna egna kapitalet är inte tillgängligt för utdelning. Det fria egna kapitalet utgörs av den kulturvetenskapliga donationen och av balanserat resultat. För den kulturvetenskapliga donationen gäller att hela dess kapital får användas för utdelning till forskning. Stiftelsen har emellertid valt att ändå göra en avsättning för bevarandet av donationens realvärde.

Styrelsen har formulerat ett reall avkastningsmål på minst 4 procent. Det innebär att avkastningen över tid ska uppgå till 4 procent plus inflationen uttryckt som konsumentprisindex (KPI). Om inflationen exempelvis är 2 procent över tid ska den nominella avkastningen uppgå till 6 procent. Som diagram 9 på nästa sida visar, har den reala avkastningen för perioden 2000–2015 uppgått till 4,3 procent. Avkastningsmålet är därmed uppnått för perioden. Det beror på en mycket gynnsam utveckling de senaste fem åren; under perioden 2000–2010 var däremot den reala avkastningen lägre än avkastningsmålet. Eftersom målet är formulerat på lång sikt ger den längre tidsperioden en mer rättvisande bild.

Under perioden 2000–2015 har den årliga utdelningen till forskning i genomsnitt uppgått till 3,8 procent. Den valda nivån på forskningsfinansieringen är alltså i linje med stiftelsens avkastningsmål och stiftelsens historiska realavkastning. Därmed har kapitalets reala värde säkrats.

Diagram 9 Årlig real avkastning och utdelning till forskning.

Källa: RJ:s årsredovisningar. Riksrevisionens beräkningar⁴¹

4.3.2 RJ slår sitt index – värdepappersvalet bidrar positivt

RJ har valt en förvaltningsstrategi som bygger på aktiv förvaltning. För att undersöka om kapitalförvaltningen skapat mervärde har förvaltningsresultatet för totalportföljen och de olika delportföljerna jämförts med index. En portföljförvaltare som ägnar sig åt aktiv förvaltning bör över tid generera bättre avkastning efter avdrag för förvaltningskostnader än en passiv indexförvaltning efter motsvarande avdrag.

Eftersom exakta uppgifter för förvaltningskostnader för såväl RJ som motsvarande indexförvaltning saknas, har förvaltningsresultatet i stället jämförts utan avdrag för förvaltningskostnader. En sådan jämförelse kan motiveras utifrån att RJ:s förvaltningskostnader är relativt låga och därmed inte allt för långt ifrån vad en passiv indexförvaltning skulle kosta.

För att en portföljs resultat ska vara tillfredställande är det dock inte tillräckligt att avkastningen är högre än index eftersom den högre avkastningen kan bero på att portföljen har en högre risknivå än index. Enligt modern portföljteori vill en rationell placerare alltid uppnå så hög avkastning per enhet risk som möjligt. Ett väletablerat sätt att jämföra portföljer som tar hänsyn till skillnader i risknivån är den så

⁴¹ Fram till 2002 var avkastningsmålet fem procent i realavkastning.

kallade Sharpekvoten som talar om hur mycket avkastning per enhet risk som förvaltaren har åstadkommit.⁴² Ju större en portföljs Sharpekvot är, desto bättre har dess riskjusterade prestation varit.

Tabell 4 visar en jämförelse av RJ:s förvaltningsresultat med index. Jämförelsen är gjord för totalportföljen och delpportföljerna. Delpportföljerna fastigheter och fastighetsfonder är uteslutna eftersom index saknas för dessa tillgångsslag.

Tabell 4 Förvaltningsresultat per delpportfölj, 2006–2015.

	Avkastning (procent)			Volatilitet ⁴³ (procent)		Sharpekvot	
	RJ	Index	Diff.	RJ	Index	RJ	Index
Totalportföljen	6,8	6,3 ⁴⁴	0,5	8	7,6	0,67	0,64
Svenska aktier	9,4	9,4	0	18,3	18,1	0,43	0,44
Utländska aktier	5,1	4,3	0,8	13,0	12,3	0,28	0,23
Nominella obligationer	3,9	3,7	0,2	1,9	1,9	1,27	1,17
Certifikat	2,2	1,5	0,7	0,5	0,4	1,52	neg
Hedgefonder ⁴⁵	6,5	4,1	2,4	4,1	6,3	1,22	0,41

Källa: Uppgifter från RJ:s värdepapperssystem. Agentas beräkning.

Under perioden 2006–2015 har RJ överträffat index med 0,5 procentenheter. Sharpekvoten är endast marginellt högre för RJ än för motsvarande index, vilket antyder att en betydande del av överavkastningen beror på en högre vald risknivå. Delpportföljen för svenska aktier överträffar däremot inte sitt index. Under den aktuella perioden har alltså inte den aktiva förvaltningen inom detta tillgångsslag skapat något mervärde. För delpportföljen utländska aktier slår RJ index med 0,8 procentenheter samtidigt som Sharpekvoten för RJ är något högre. Detta antyder att den aktiva förvaltningen inom området skapat ett visst mervärde. Även ränteförvaltningen har varit framgångsrik, RJ:s avkastning slår index samtidigt som risknivån är snarlik. Förvaltningen av hedgefonder har varit mycket framgångsrik. RJ har en

⁴² Sharpekvoten beräknas enligt formeln: $\text{Sharpekvot} = \frac{R_p - R_f}{\sigma_p}$, där R_p är portföljens avkastning, R_f är den riskfria räntan och σ_p är standardavvikelsen för portföljens avkastning.

⁴³ Definierad som standardavvikelse för portföljens årliga avkastning.

⁴⁴ Beräknat givet antagandet att de olika delpportföljernas vikter motsvarar den vid varje tidpunkt gällande placeringspolicyn.

⁴⁵ RJ har inget uttalat index för hedgefondersportföljen. I beräkningen har RJ:s hedgefondersportfölj därför jämförts med Hedge Fund Research Fund Weighted Composite Index (HRFI-index) som är ett globalt index.

betydligt högre avkastning än index samtidigt som volatiliteten är lägre. För fastighetsportföljen finns inget uttalat jämförelseindex. Direktägda fastigheter har under perioden haft en årlig avkastning på 6,9 procent. Fastighetsinnehavet bidrar till diversifieringen eftersom utvecklingen för fastighetsportföljen inte följer utvecklingen för ränte- och aktieportföljerna.

Överavkastningen för totalportföljen kan brytas ned i tre komponenter genom en så kallad attributionsanalys: allokering, värdepappersval och en krossprodukt.⁴⁶ Termen för allokering visar hur stor del av överavkastningen som kan hänföras till att förvaltaren gjort en taktisk avvikelse från delpportföljernas referensvikter. Termen för värdepappersval visar hur stor del av överavkastningen som förklaras av att förvaltarna valt värdepapper som avkastar bättre än index. Krossprodukten utgör den del av överavkastningen som inte går att hänföra direkt till allokering eller värdepappersval. Tabell 5 visar en attributionsanalys för RJ:s överavkastning.

Tabell 5 Attributionsanalys, medelvärde för perioden 2006–2015.

Överavkastning	Varav allokering	Varav värdepappersval	Varav krossprodukt
0,5	0,1	0,4	0

Källa: Uppgifter från RJ:s värdepapperssystem. Agnetas beräkningar.

Resultatet indikerar att allokering av överavkastningen främst härrör från värdepappersval, men att även allokering har bidragit positivt.

4.3.3 Stiftelser med större aktieexponering har högre avkastning

För att utvärdera kapitalförvaltningen i sin helhet, inklusive den strategiska allokeringen har RJ:s förvaltningsresultat jämförts med förvaltningsresultatet hos andra forskningsstiftelser som påminner om RJ i den bemärkelsen att de är statligt bildade och likt RJ finansierar forskning. De olika stiftelserna har emellertid delvis olika tidshorisonter. Resultatet av jämförelsen redovisas i tabell 6 på nästa sida.

⁴⁶ Överavkastningen kan skrivas som: $R_p - R_b = \sum_{i=1}^n (w_{pi} - w_{bi})R_{bi} + \sum_{i=1}^n (R_{pi} - R_{bi})w_{bi} + \sum_{i=1}^n (R_{pi} - R_{bi})(w_{pi} - w_{bi})$ där R_p är fondens avkastning, R_b är referensportföljens avkastning, w_p och w_b är vektorer för delpportföljernas vikter. Se exempelvis Bodie m.fl. (2005). Den första termen på höger sida är allokeringskomponenten, den andra är komponenten för värdepappersval och den tredje är krossprodukten. Som vikter har ingående balans används, vilket gör att betydelsen av allokeringsbidraget kan underskattas. Beräkningen ska ses som en indikation på i vilken del av förvaltningen mervärdet har skapats.

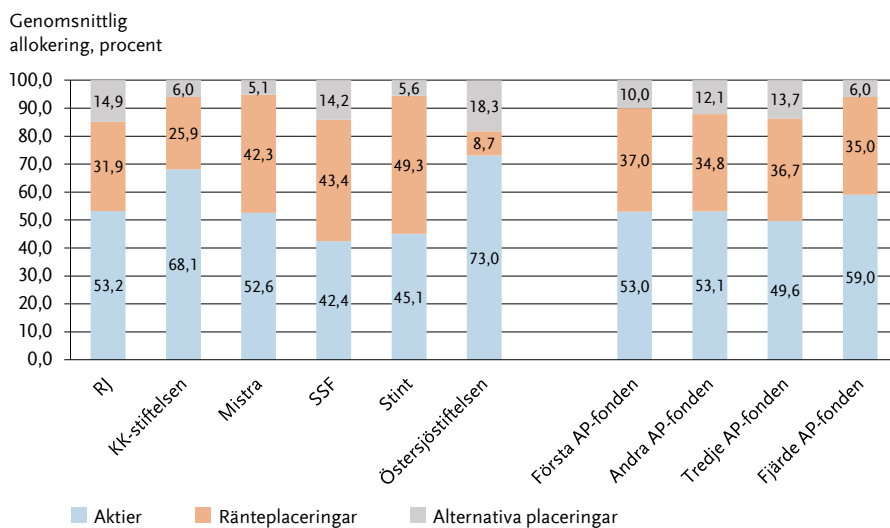

Tabell 6 Förvaltningsresultat för RJ och andra forskningsstiftelser, 2000–2014.

	RJ	KK-stiftelsen	Mistra	SSF	Stint	Östersjö-stiftelsen
Årlig nominell avkastning (%)	5,5	8,1	4,1	5,8	3,2	6,7
Volatilitet (%) ⁴⁷	12,8	17,4	11,1	9,5	11,6	21,9
Sharpekvot	0,25	0,33	0,17	0,37	0,09	0,2

Källa: Agentas beräkningar. Volatilitet och Sharpekvot beräknad på årlig data.

Jämförelsen visar att den årliga avkastningen för RJ överträffar avkastningen för Mistra och Stint. Samtidigt överträffas RJ av KK-stiftelsen, Östersjöstiftelsen och SSF. KK-stiftelsen och Östersjöstiftelsen har under perioden haft en betydligt högre andel av tillgångarna i aktier än RJ och övriga stiftelser (se diagram 10 på nästa sida). Priset för denna högre vikt i aktier har varit att risken, uttryckt som volatilitet, varit högre för dessa stiftelser. Två stiftelser, KK-stiftelsen och SSF har en högre Sharpekvot än RJ. Därmed har de stiftelserna uppnått en högre riskjusterad avkastning. Resultatet ska dock tolkas med viss försiktighet eftersom beräkningen gjorts på årlig data, vilket medför att antalet observationer är litet. Resultatet är därmed känsligt för slumpvariation.

Diagram 10 Genomsnittlig allokering 2005–2014.

Källa: Agentas beräkningar.

⁴⁷ Definierad som standardavvikelse för portföljens årliga avkastning.

4.3.1 RJ lyckas marginellt bättre än AP-fonderna

Riksrevisionen har även jämfört förvaltningsresultatet för RJ med förvaltningsresultatet för de så kallade buffertfonderna inom pensionssystemet, första till fjärde AP-fonden. Buffertfonderna skiljer sig i flera avseenden från RJ, inte minst eftersom de förvaltar ett kapital som är mångdubbelt större. Men i likhet med RJ har buffertfonderna en evig livslängd och snarlika avkastningsmål. Dessutom har buffertfonderna en snarlik tillgångsallokering, vilket visas i diagram 10. Resultatet av jämförelsen visas i tabell 7.

Tabell 7 Förvaltningsresultat för RJ och AP-fonderna, 2002–2014.

	RJ	Första AP-fonden	Andra AP-fonden	Tredje AP-fonden	Fjärde AP-fonden
Årlig nominell avkastning (%)	6,8	6,1	6,3	6,2	6,4
Volatilitet ⁴⁸ (%)	13,2	12,5	13,4	11,5	13,1
Sharpekvot	0,37	0,33	0,32	0,36	0,34

Källa: Agentas beräkningar. Volatilitet och Sharpekvot beräknad på årlig data.

Avkastningen för RJ är marginellt högre än för samtliga buffertfonder, samtidigt som risken uttryckt som volatilitet är snarlik. Sharpekvoten för RJ är marginellt högre än för buffertfonderna. Återigen ska dock resultatet tolkas med försiktighet eftersom beräkningen gjorts på årlig data.

⁴⁸ Definierad som standardavvikelse för portföljens årliga avkastning.

5 Styrelsens arbete

Styrelsen är enda och därmed högsta organ för Riksbankens Jubileumsfond (RJ). Det innebär att styrelsen ansvarar för allt som stiftelsen gör, till skillnad från i bolag och föreningar. Det finns inget annat organ som har insyn i eller kan kontrollera verksamheten.

RJ:s fastighetsägande är en del av kapitalförvaltningen och där skiljer sig RJ från de andra av staten bildade forskningsstiftelser eftersom dessa inte har några direktägda fastigheter. Riksrevisionen har inte analyserat om stiftelsen bör äga fastigheter utan endast granskat utövandet av fastighetsägandet.

Riksrevisionen menar att RJ:s styrelse arbetar ändamålsenligt men vill ändå lyfta fram några iakttagelser som kan vara värda att uppmärksamma.

5.1 Styrelsens kan arbeta mer strategiskt

Styrelsen utses av riksdagen och består av tolv ordinarie ledamöter och tio personliga suppleanter. Fyra ledamöter är professorer, sex är riksdagsledamöter och två har gedigen erfarenhet från finansmarknaden.⁴⁹ Styrelsen sammanträder fyra gånger per år. I regel deltar samtliga ledamöter, inklusive suppleanterna, på styrelsemötena som brukar vara i 1,5–2 timmar. Vid styrelsemötena deltar även delar av kansliets personal. Vartannat år håller styrelsen ett dagslångt planeringssammanträde om RJ:s forskningsstödjande verksamhet. Vid detta möte deltar nya och nuvarande ledamöter i styrelsen och i beredningsgrupperna. Enligt RJ ligger det i sakens natur att protokoll inte kan föras vid dessa möten men man menar att mötena genererar viktiga uppslag som utvecklas i det fortsatta arbetet.

Riksrevisionens studier av styrelseprotokoll och intervjuer med styrelseledamöter visar att RJ:s styrelse företrädesvis beslutar i förberedda ärenden med mindre utrymme för strategisk diskussion. Styrelsen har dock tagit initiativ bland annat till en diskussion om etik och hållbarhet i kapitalförvaltningen, till utredning om projekt som stödform, till en utvärdering av områdesgrupperna och till RJ:s arbete med riktade insatser. Styrelsen har också initierat en fokusering på jämställdheten i RJ:s forskningsfinansiering.

Under styrelsens fyra möten per år fattar den beslut om stående punkter som bland annat arbetsordningen, årsredovisningen, budgeten, anslagstilldelning till forskare och eventuella ändringar i placeringspolicyn. Beredningsgrupperna kan därutöver

⁴⁹ Professor Maarit Jänerä-Jareborg, professor Virpi Havila, professor Carina Mood, professor Bo Stråth, riksdagsledamot Esabelle Dingizian (MP), riksdagsledamot Agneta Gille (S), riksdagsledamot Ingela Nylund Watz (S), riksdagsledamot Thomas Strand (S), riksdagsledamot Elisabeth Svantesson (M), riksdagsledamot Ewa Thalén Finné (M), vd Kerstin Hessius och vd Hans Mertzig (gick i pension våren 2016).

ha strategiska diskussioner för RJ:s räkning men dessa diskussioner är inte initierade eller beslutade av styrelsen. Mot bakgrund av RJ:s stora frihet att utforma verksamheten inom ramen för stadgarna kan det vara motiverat att styrelsen i högre grad ägnar sig åt strategiska diskussioner om forskningsfinansieringens framtida inriktning.

En anledning till att delar av kansliets personal normalt närvarar vid styrelsemöten är att de är föredragande i ärenden och kan besvara eventuella frågor. Riksrevisionen anser dock att det kan finnas anledning att styrelsen tar möjligheten att diskutera vd:s och övriga kansliets arbete utan att kansliet närvarar vid mötet.

5.2 Stiftelsens fastighetsägande innebär risker

RJ har valt att ha en del av kapitalet investerat i direktägda fastigheter och RJ har ett fastighetsinnehav med nio kontors- och bostadsfastigheter i Stockholms innerstad.⁵⁰ Marknadsvärdet på fastigheterna uppgick 2014 till 857 miljoner kronor att jämföra med det totala kapitalet i stiftelsen på knappt 12 miljarder kronor. Under åren har RJ:s fastigheter förvaltats av en extern förvaltare, sedan 2011 av Einar Mattsson AB.⁵¹ Beaktat att RJ är en offentligt bildad stiftelse är det angeläget att fastighetsägandet sköts enligt styrelsens beslut och att det sker en regelbunden återrapportering till styrelsen.

5.2.1 RJ har en policy om fastighetsägandet

År 2005 utarbetade PwC en policy för fördelning av hyreslägenheter åt RJ. Bakgrunden var att RJ kunde vara utsatt för vissa risker, till exempel olika former av ersättnings mellan hyresgäster vid byte av lägenheter, mutor i samband med uthyrning och rapportering i massmedia. I policyn stod att vd var ansvarig för att löpande uppdatera policyn och att den skulle fastställas av styrelsen. Styrelsen skulle följa hanteringen, i första hand genom att årligen ta del av rapporter. I policyn stod också att det var vd som beslutade om lediga lägenheter kunde erbjudas till anställda i RJ, användas som byten av befintliga hyresgäster eller lämnas till Stockholm Stads Bostadsförmedling (SSB). I policyn stod att RJ beslutade att följa det avtal som gällde mellan SSB och Fastighetsägarna Stockholm som rekommenderade att hälften av de lediga lägenheterna skulle lämnas till Bostadsförmedlingen.⁵²

⁵⁰ Fastigheterna ligger på Karlavägen, Sveavägen, Sturegatan, Dalagatan, Valhallavägen, Oxenstiernsgatan, Dannemoragatan, Sköldungagatan, Karlbergsvägen och den egna kontorsfastigheten på Kungsträdgårdsgatan.

⁵¹ Uppdraget upphandlades enligt lagen om offentlig upphandling (LOU), där Einar Mattsson AB vann upphandlingen.

⁵² Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond. *Policy för fördelning av bostadslägenheter*. Öhrlings PriceWaterHouseCoopers. Styrelsens sammanträde. 2005-10-27. Bilaga 4.

År 2011 reviderades policyn. Då förtydligades det att minst hälften av de lediga lägenheterna skulle lämnas till SSB över en femårsperiod och att en anställd i normalfallet ska ha varit anställd i minst tre år innan en tilldelning av lägenhet skulle komma i fråga.

Enligt fastighetspolicyn ansvarar styrelsen för att policyn fastställs och styrelsen ska följa hanteringen av fastigheterna genom att årligen ta del av rapporter. Riksrevisionen har inte funnit någon rapportering om efterlevnaden av fastighetspolicyn till styrelsen förrän 2011 då policyn reviderades.⁵³ Då redovisades att 9 lägenheter (av 181) hyrdes av anställda eller före detta anställda. År 2012 rapporterade vd att 8 av hyresgästerna var anställda eller tidigare anställda vid RJ.⁵⁴ Riksrevisionen kan konstatera att det saknas återrapportering till styrelsen om hur många lägenheter som blivit lediga per år och hur många av dessa som lämnats till SSB.

Styrelsen justerade fastighetspolicyn i februari 2016.⁵⁵ Syftet var att hantera så kallade korttidskontrakt i första hand för att kunna renovera fastigheter. Principerna som infogades var bland annat att RJ och RJ:s fastighetsförvaltare skulle kunna använda lediga lägenheter för att minimera kostnader för evakuering och erbjuda hyresgästerna ändamålsenliga lösningar under den tid när deras lägenheter tömdes på grund av stamreoveringar. Vidare anges numera att andrahandsuthyrning ska göras så att RJ och RJ:s förvaltare har god kontroll över de hyresgäster som hyr lägenheter med tidsbegränsat korttidskontrakt. Styrelsen vill därmed minimera riskerna dels för vidareuthyrning på den svarta lägenhetsmarknaden dels för att tidsbegränsade avtal avsiktligt eller oavsiktligt övergår i tillsvidareavtal. I granskningens slutförande beslutade styrelsen igen om RJ:s policy för uthyrning av lägenheter.⁵⁶

5.2.2 Fastighetspolicyn bör följas upp bättre

Riksrevisionen har fått material från RJ, fastighetsförvaltaren Einar Mattsson AB (EM) och Stockholms Stads Bostadsförmedling för att bedöma om fastighetspolicyn har efterlevts men det finns begränsade möjligheter att följa fördelningen av lägenheter eftersom EM gallrar kontrakt som upphört efter tre år. Därtill har EM ingen kännedom om hur förmedlingen har skötts innan bolaget tog över förvaltningen för RJ:s räkning 2011.⁵⁷

⁵³ Protokoll från styrelsemöte 2011-05-19. Bilaga, ärende 8.

⁵⁴ Protokoll från styrelsemöte 2012-11-29. Bilaga, ärende 3.

⁵⁵ Beslut om tillägg rörande uthyrning av lägenheter av korttidskontrakt (rivningskontrakt) i RJ:s Policy för fördelning av bostadslägenheter. Protokoll från styrelsemöte 2016-02-25. Bilaga, ärende 18.

⁵⁶ RJ rapporterade bland annat om antalet hyreskontrakt med anställda och före detta anställda, antal lägenhetsbyten och antalet lägenheter som lämnats till Bostadsförmedlingen. RJ bedömer att 20-22 lägenheter kan ämnas till Bostadsförmedlingen när pågående reoveringar är avslutade. Protokoll från styrelsemöte 2016-06-09. Bilaga, ärende 5.

⁵⁷ E-post från Einar Mattsson AB 2016-05-18.

Bostadsförmedlingens uppgifter visar att RJ har lämnat tjugo lägenheter till Bostadsförmedlingen 2005–2016, varav en majoritet (tolv) var enrumslägenheter.

Sedan den nu aktuella policyn fastslogs 2011 har RJ enligt Bostadsförmedlingen lämnat tio lägenheter till förmedling varav nio lämnades 2011–2012 som samtliga gällde korttidskontrakt. Den tionde lägenheten som lämnades i maj 2016 var en vanlig hyresrätt.

Tabell 8 visar statistik från EM som inte bekräftar Bostadsförmedlingens uppgifter till Riksrevisionen. Enligt EM har bara två lägenheter lämnats till Bostadsförmedlingen 2011–2012.

Tabell 8 Förmedling av lägenheter enligt Einar Mattsson AB

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Totalt
Bostadsförmedlingen tills vidare							0
Bostadsförmedlingen korttid	1	1					2
Personal		2			1 (byte internt)		2
Intern kö, hyresgäster			1				1
Permanentflytt hyresgäster vid renovering					2	1	3
Korttidskontrakt, egen kö	9	10	4	11	5		24
Totalt	10	13	5				29
Byten	5	4	8	2	6	1	28
Evakuerade lägenheter under renovering period i eget bestånd					16		16

Källa: Epost från Einar Mattsson AB 2016-05-18.

Riksrevisionen kan konstatera att det hade varit önskvärt att kunnat följa upp hur förmedlingen av RJ:s hyresrätter gått till. Det är viktigt att fastighetspolicyn följs och det finns därför anledning att, vilket fastighetspolicyn stipulerar, årligen informera styrelsen om antalet lediga lägenheter och hur dessa har förmedlats. Riksrevisionen menar att det är angeläget att RJ, i sin roll som aktör bildad av riksdagen, agerar korrekt i sin hantering av förmedling av hyreskontrakt.

Referenslista

Litteratur och rapporter

Bodie Z, A Kane och A J Marcus (2005). *Investments*, 6:e uppl. New York: The McGraw-Hill/Irwin.

Bondestam F och L Grip 2015. *Fördelning eller förfördelning? Forskningsfinansiering, jämställdhet och genus – en forskningsöversikt*, Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.

Fang F C, A Bowen och A Casadevall (2016). *NIH peer review percentile scores are poorly predictive of grant productivity*. *eLife* 2016;5:e13323.

Härnqvist K och N-E Svensson(1990). *Forskning i ett föränderligt samhälle Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond 1965–1990* (red.) Hedemora: Gidlunds företag.

Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education (2012). *Independent project support by Riksbankens Jubileumsfond, NIFU, Report 27/2012*, Oslo: NIFU.

Olsson K (2007). *Att styra en stiftelse. Några ord om förvaltningsuppdraget. Festskrift till Lars Gorton*. Lund: Juristförlaget i Lund.

Riksbankens Jubileumsfond, 2004. *Hinc robur et securitas? En forskningsstiftelses handel och vandel – Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond 1989–2003*. Hedemora: Gidlunds Förlag.

Offentligt tryck

Bankoutskottets utlåtande med anledning av framställningen från kommittén för utredning rörande Riksbankens Jubileumsfond: bankoutskottets utlåtande nr 13 år 1964, riksdagens skrivelse nr 351–352 år 1964.

Bankoutskottets utlåtande med anledning av fullmäktige i Riksbankens skrivelse angående dispositionen av överskotten från riksbankens rörelse: bankoutskottets utlåtande nr 13 år 1962, riksdagens skrivelse nr 160–161 år 1962.

Finansutskottets betänkande med förslag till ändring i stadgarna för Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond: bet. FiU 1971:8, rskr. 1971:42.

Finansutskottets betänkande med anledning av motion om ändring i stadgarna för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond: bet. FiU 1974:4, rskr. 1974:22.

Finansutskottets betänkande om Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond: bet. FiU 1987/88:4, rskr. 1987/88:67.

Utbildningsutskottets betänkande om beslut om ändring av stadgar för Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond: bet. 1997/98 UbU8, rskr. 1997/98:159.

Utbildningsutskottets betänkande om vissa frågor rörande Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond: bet. 2005/06: UbU17, rskr. 2005/06:310, rskr. 2005/06:311.

Riksdagens beslut med anledning av propositionen *Forskning i frontlinjen*: prop. 1992/93:171, bet. 1992/93: UbU16, rskr. 1992/93:387.

Riksdagens beslut med anledning av *Budgetpropositionen för 2009*: prop. 2008/09:1 utgiftsområde 13, bet. 2008/09: AU1, rskr. 2008/09:115.

Bilaga 1. Stadgar för Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond

1 § Stiftelsens benämning skall vara Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond. Stiftelsen förvaltar de medel som genom riksdagens beslut den 11 april 1962 angående dispositionen av viss del av överskotten från riksbankens rörelse avsatts till stiftelsen, samt de medel som härefter har överlämnats till stiftelsen av överskotten från riksbankens rörelse. Tillskott till stiftelsens medel kan också ske i form av donation från enskild.

2 § Stiftelsen har till ändamål att främja och understödja vetenskaplig forskning med anknytning till Sverige. Därvid skall gälla att verksamheten skall ges en betydande flexibilitet och att i princip inte något forskningsområde skall vara uteslutet från möjligheten att erhålla bidrag från stiftelsen, men

- att företräde skall ges åt forskningsområden, vilkas medelsbehov inte är så väl tillgodosedda på annat sätt,
- att stiftelsens medel speciellt skall användas för att stödja stora och långsiktiga forskningsprojekt,
- att nya forskningsuppgifter, som kräver snabba och kraftiga insatser, därvid särskilt uppmärksammas,
- att stiftelsen skall verka för att främja kontakter med internationell forskning, samt
- att stiftelsens medel inte skall tas i anspråk för inrättande av permanenta tjänster. Om så befinns lämpligt, skall dock till stiftelsens verksamhet kunna knytas forskare för så lång tid att stödet från stiftelsen får karaktären av livstidsstipendium.

3 § Stiftelsens verksamhet handhas av en styrelse, bestående av tolv ledamöter. Ledamöterna väljs av riksdagen, varvid ordföranden i styrelsen skall väljas särskilt. I styrelsen skall ingå sex företrädare för riksdagen, fyra företrädare för olika vetenskapliga discipliner samt två ledamöter med särskild sakkunskap i förmögenhetsförvaltning. Ledamöterna väljs för tiden från valet till dess sådant val hållits under fjärde året därefter. Val sker vartannat år för nästföljande fyraårsperiod räknat från och med den 1 november. Varannan gång avser valet tre företrädare för riksdagen, två företrädare för den vetenskapliga forskningen och en ledamot med särskild sakkunskap i förmögenhetsförvaltning samt varannan gång övriga ledamöter i styrelsen.

Förslag på styrelseledamöter med särskild sakkunskap i förmögenhetsförvaltning framläggs av fullmäktige i Riksbanken. Dessa får inte inneha tjänst eller uppdrag hos Riksbanken.

Förslag på övriga styrelseledamöter framläggs efter samråd med företrädare för partigrupper, forskningsråd och forskningsberedning. Styrelsen utser inom sig vice ordförande.

För var och en av styrelsens ledamöter, utom för dem som väljs på förslag av fullmäktige i Riksbanken, väljs en suppleant. Vad som sägs ovan om val av ledamot skall gälla även vid val av suppleanter.

Ledamot eller suppleant kan entledigas av riksdagen före utgången av den tid för vilken han har valts. Entledigas eller avgår ledamot eller suppleant före utgången av den tid för vilken han valts, väljs av riksdagen en efterträdare för återstoden av den entledigade eller avgångnes mandattid.

Vid val till styrelsen i annat fall än som avses i föregående stycke får omval inte ske av den som invalts i styrelsen tidigare än under de fyra senaste kalenderåren.

4 § Styrelsen har sitt säte i Stockholm. Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden och är beslutför om minst sex ledamöter är närvarande. Vid lika röstetal är ordförandens röst avgörande. Vid styrelsens sammanträden skall föras protokoll.

5 § Styrelsen har rätt att anställa erforderlig personal samt bestämma löner och övriga villkor för de anställda. Styrelsen har också rätt att mot ersättning anlita experter och sakkunniga.

Arvoden till styrelsens ledamöter och suppleanter skall följa föreskrifter i lagen (1989:185) om arvoden m.m. för uppdrag inom riksdagen, dess myndigheter och organ.

6 § Stiftelsens medel förvaltas av stiftelsens styrelse i syfte att upprätthålla en långsiktig anslagskapacitet för de forskningsändamål som föreskrivs i 2 §. Styrelsen skall tillse att intresset av god avkastning och riskspridning tillgodoses genom en lämplig sammansättning av stiftelsens tillgångar. Närmare föreskrifter för stiftelsens placeringar preciseras i stiftelsens placeringspolicy som varje år revideras och beslutas av styrelsen.

7 § Stiftelsen får hos kreditinstitut ta upp lån för att tillgodose tillfälliga behov av likviditet. I samband med förvärv eller förvaltning av fast egendom, tomträtt eller bostadsrätt får lån tas upp mot säkerhet av panträtt i egendomen.

8 § Styrelsen har rätt att handla på stiftelsens vägnar i förhållande till tredje man samt företräda stiftelsen inför domstolar och andra myndigheter. Styrelsen har rätt att förordna en eller flera personer inom eller utom styrelsen att med samma behörighet företräda stiftelsen. Sådant förordnande får när som helst återkallas av styrelsen.

9 § Stiftelsens räkenskapsår skall motsvara kalenderår. Styrelsen fastställer en budget för stiftelsens förvaltningsverksamhet under det följande räkenskapsåret. Styrelsen svarar för att intern revision sker av stiftelsen.

Styrelsen skall senast den 1 mars till riksdagen lämna en årsredovisning för det närmast föregående året. Berättelsen skall omfatta resultaträkning, balansräkning, förvaltningsberättelse och redogörelse för anslagsbeviljade projekt.

10 § Stiftelsen skall vara undantagen från tillsyn enligt lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser.

11 § Dessa stadgar antas av stiftelsen och fastställs av riksdagen.

Dessa stadgar fastställde riksdagen den 30 maj 2006.

Bilaga 2. Donationsbrev för den kulturvetenskapliga donationen

En donation för kulturvetenskaplig forskning till Riksbankens Jubileumsfond

Regeringen har denna dag föreskrivit att 1,5 miljarder kronor skall överlämnas till Riksbankens Jubileumsfond för att där användas för stöd till kulturvetenskaplig forskning. Donationen skall främja utvecklingen av starka forskningsmiljöer av högsta internationella klass. Utmärkande för användningen av donationen skall vara den särskilda karaktär som enligt vad som sägs nedan skall utmärka verksamheten:

- koncentration av insatser så att forskningscentra eller forskningsområden kan etableras
- projekt och program som innebär gränsöverskridanden mellan discipliner
- etablering av nätverk eller fastare samverkansformer nationellt och internationellt, bl a genom etablerandet av ett internationellt forskarutbytesprogram
- befordrande av forskarutbildning och forskarrekrutering
- forskarrörlighet internationellt och mellan universitet/högskolor och andra verksamheter

För medelsförvaltningen mm bör följande riktlinjer gälla.

- Efter en uppbyggnad bör från donationsmedlen ca 150 miljoner kronor per år i 1993 år penningvärde kunna fördelas som stöd till kulturvetenskaplig forskning. Såväl avkastning som kapitalet får användas för att nå denna nivå.
- Donationsmedlen skall förvaltas så att särredovisning kan ske i förhållande till andra medel som Riksbankens Jubileumsfond disponerar.
- Medlen bör förvaltas efter förslag av ett organ för prioritering m.m. som under Jubileumsfondens styrelse är skild från fondens övriga verksamhet.
- Medel bör fördelas efter förslag av ett organ för prioritering som är skild från fondens övriga verksamhet.

Insatserna skall utformas så att ökad pluralism och nya verksamhetsformer åstadkommes inom den kulturvetenskapliga forskningen

Bilaga 3. Tabeller

Tabell 9 Bidrag till forskning och utbildning på forskarnivå 2014.

Bidragsgivare	Totala bidrag, miljoner kronor	Andel av totala bidrag (procent)
Statliga myndigheter	9008	52,1
Arbetsförmedlingen	35	0,2
Energimyndigheten	651	3,8
Formas	933	5,4
Forte	438	2,5
Försvarsmyndigheter	28	0,2
Kammarkollegiet	121	0,7
Länsstyrelser	40	0,2
Rymdstyrelsen	80	0,5
Sida/Sarec	160	0,9
Statliga universitet och högskolor	528	3,1
Vetenskapsrådet	4460	25,8
Vinnova	902	5,2
Övriga statliga myndigheter	634	3,7
Kommuner och landsting	492	2,8
EU	1804	10,4
EU, ej ramprogram	239	1,4
EUs ERC	355	2,1
EUs ramprogram exkl. ERC	1209	7,0
Offentliga stiftelser	1570	9,1
Industriell miljöekonomi	0	0,0
KK-stiftelsen	216	1,2
Mistra	104	0,6
SSF	501	2,9

STIFTELSEN RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND – BIDRAR TILL SVENSK FORSKNING

Bidragsgivare	Totala bidrag, miljoner kronor	Andel av totala bidrag (procent)
Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond	241	1,4
Stiftelser förvaltade av lärosäten	290	1,7
Stint	21	0,1
Vårdalstiftelsen	8	0,0
Östersjöstiftelsen	189	1,1
Privata i Sverige	3962	22,9
Cancerfonden	354	2,0
Enskilda utbildningsanordnare	31	0,2
Företag i Sverige	686	4,0
Hjärt- Lungfonden	151	0,9
Organisationer utan vinstsyfte i Sverige	1780	10,3
Wallenbergstiftelser	961	5,6
Utlandet	524	3,0
Företag i utlandet	118	0,7
National Institutes of Health	35	0,2
National Science foundation	3	0,0
Organisationer utan vinstsyfte i utlandet	368	2,1
Summa	17291	100,0

Källa: Universitetskanslersämbetet

Tabell 10 Antal ansökningar och beviljandegrad per ämne, projekt.

Ämnesområde	Antal ansökningar				Beviljandegrad (%)			
	2000–2004	2005–2009	2010–2015	Hela perioden	2000–2004	2005–2009	2010–2015	Hela perioden
Annan humaniora	437	149	212	798	8,0	10,7	4,2	7,5
Filosofi, etik och religion	205	511	485	1 201	9,3	6,1	5,6	6,4
Historia och arkeologi	202	357	466	1 025	10,9	5,3	6,9	7,1
Konst	133	242	192	567	4,5	7,0	6,3	6,2
Språk och litteratur	293	514	542	1 349	10,9	5,6	4,8	6,4
Annan samhällsvetenskap	761	48	226	1 035	4,2	14,6	4,9	4,8
Ekonomi och näringsliv	375	550	598	1 523	11,7	6,5	7,4	8,1
Juridik	71	83	83	237	19,7	9,6	2,4	10,1
Medie- och kommunikationsvetenskap	0	0	98	98	-	-	6,1	6,1
Psykologi	207	261	238	706	8,7	3,8	10,1	7,4
Social och ekonomisk geografi	68	96	114	278	8,8	3,1	7,0	6,1
Sociologi	310	417	584	1 311	5,5	3,4	6,0	5,0
Statsvetenskap	161	247	391	799	10,6	5,3	4,1	5,8
Utbildningsvetenskap	149	150	214	513	4,0	2,7	1,4	2,5
Data- och informationsvetenskap (Datateknik)	74	107	34	215	9,5	5,6	8,8	7,4

Ämnesområde	Antal ansökningar				Beviljandegrad (%)			
	2000– 2004	2005– 2009	2010– 2015	Hela peri- oden	2000– 2004	2005– 2009	2010– 2015	Hela peri- oden
Hälsövetenskap	109	87	104	300	8,3	2,3	3,8	5,0
Sannolikhets-teori och statistik	21	20	21	62	19,0	35,0	19,0	24,2
Övrigt	42	95	19	156	2,4	3,2	10,5	3,8
Totalt	3 618	3 934	4 621	12 173	8,0	5,7	5,8	6,4

Källa: RJ:s databas för ansökningar. Riksrevisionens bearbetning.

Tabell 11 Antal ansökningar och beviljandegrad per ämne, program.

Ämnesområde	Antal ansökningar			Beviljandegrad (%)		
	2005– 2009	2010– 2015	Hela peri- oden	2005– 2009	2010– 2015	Hela peri- oden
Annan humaniora	10	8	18	20,0	0,0	11,1
Filosofi, etik och religion	11	11	22	27,3	27,3	27,3
Historia och arkeologi	10	13	23	20,0	23,1	21,7
Konst	6	4	10	0,0	0,0	0,0
Språk och litteratur	15	9	24	6,7	22,2	12,5
Annan samhällsvetenskap	20	32	52	10,0	12,5	11,5
Ekonomi och näringsliv	21	23	44	9,5	4,3	6,8
Juridik	3	3	6	0,0	0,0	0,0
Medie- och kommunikationsvetenskap	0	2	2	-	0,0	0,0
Psykologi	3	4	7	0,0	25,0	14,3
Social och ekonomisk geografi	0	1	1	-	0,0	0,0
Sociologi	7	19	26	0,0	5,3	3,8

Ämnesområde	Antal ansökningar			Beviljandegrad (%)		
	2005– 2009	2010– 2015	Hela peri- oden	2005– 2009	2010– 2015	Hela peri- oden
Statsvetenskap	8	20	28	37,5	20,0	25,0
Utbildningsvetenskap	2	3	5	0,0	0,0	0,0
Data- och informationsvetenskap (Datateknik)	2	1	3	0,0	0,0	0,0
Hälsovetenskap	0	4	4	-	25,0	25,0
Sannolikhetsteori och statistik	0	0	0	-	-	-
Övrigt	0	1	1	-	0,0	0,0
Totalt	118	158	276	12,7	12,7	12,7

Källa: RJ:s databas för ansökningar. Riksrevisionens bearbetning.

Tabell 12 Antal ansökningar och beviljandegrad per lärosäte inom humaniora respektive samhällsvetenskap, projekt.

Ämnesområde	Antal ansökningar				Beviljandegrad (%)			
	2000–2004	2005–2009	2010–2015	Hela perioden	2000–2004	2005–2009	2010–2015	Hela perioden
HUMANIORA								
Göteborgs universitet	158	207	263	628	12,7	4,3	7,2	7,6
Linköpings universitet	49	81	55	185	4,1	4,9	1,8	3,8
Linné-universitetet	25	44	65	134	4,0	4,5	1,5	3,0
Lunds universitet	233	276	274	783	9,4	8,3	8,0	8,6
Stockholms universitet	212	305	305	822	11,3	6,6	5,6	7,4
Södertörns högskola	33	77	73	183	3,0	3,9	5,5	4,4
Umeå universitet	106	100	88	294	8,5	3,0	3,4	5,1
Uppsala universitet	220	331	413	964	5,5	6,9	5,3	5,9
SAMHÄLLSVETENSKAP								
Göteborgs universitet	295	295	344	934	9,8	4,7	8,1	7,6
Handelshögskolan i Stockholm	66	69	50	185	13,6	8,7	14,0	11,9
Karlstads universitet	23	47	53	123	0,0	2,1	1,9	1,6
Karolinska Institutet	55	34	51	140	3,6	0,0	11,8	5,7
Kungliga Tekniska högskolan (KTH)	60	29	49	138	5,0	0,0	0,0	2,2

Ämnesområde	Antal ansökningar				Beviljandegrad (%)			
	2000–2004	2005–2009	2010–2015	Hela perioden	2000–2004	2005–2009	2010–2015	Hela perioden
Linköpings universitet	172	120	173	465	4,1	0,8	4,0	3,2
Linné-universitetet	41	53	58	152	2,4	1,9	0,0	1,3
Lunds universitet	242	211	239	692	7,0	2,4	6,3	5,3
Malmö högskola	1	18	90	109	0,0	0,0	2,2	1,8
Stockholms universitet	298	245	370	913	9,7	6,5	7,3	7,9
Södertörns högskola	41	42	66	149	2,4	4,8	9,1	6,0
Umeå universitet	117	116	194	427	6,0	5,2	6,2	5,9
Uppsala universitet	258	261	358	877	12,0	10,0	4,5	8,3
Örebro universitet	53	31	62	146	7,5	6,5	4,8	6,2

Källa: Rj:s databas för ansökningar. Riksrevisionens bearbetning.

Tabell 13 Antal ansökningar och beviljandegrad per lärosäte inom humaniora respektive samhällsvetenskap, program.

Ämnesområde	Antal ansökningar			Beviljandegrad (%)		
	2005– 2009	2010– 2015	Hela pe- rioden	2005– 2009	2010– 2015	Hela pe- rioden
HUMANIORA						
Göteborgs universitet	5	6	11	0,0	16,7	9,1
Linköpings universitet	1	1	2	0,0	0,0	0,0
Linnéuniversitetet	1	0	1	0,0	-	0,0
Lunds universitet	9	7	16	11,1	14,3	12,5
Stockholms universitet	11	10	21	18,2	30,0	23,8
Södertörns högskola	7	0	7	14,3	-	14,3
Umeå universitet	3	1	4	0,0	0,0	0,0
Uppsala universitet	5	13	18	40,0	7,7	16,7
SAMHÄLLSVETENSKAP						
Göteborgs universitet	10	26	36	10,0	7,7	8,3
Handelshögskolan i Stockholm	3	2	5	0,0	0,0	0,0
Karlstads universitet	0	0	0	-	-	-
Karolinska Institutet	0	3	3	-	0,0	0,0
Kungliga Tekniska högs- kolan (KTH)	1	1	2	0,0	0,0	0,0
Linköpings universitet	7	9	16	14,3	33,3	25,0
Linnéuniversitetet	0	0	0	-	-	-
Lunds universitet	11	15	26	18,2	13,3	15,4
Malmö högskola	0	2	2	-	0,0	0,0
Stockholms universitet	10	11	21	0,0	18,2	9,5

Ämnesområde	Antal ansökningar			Beviljandegrad (%)		
	2005– 2009	2010– 2015	Hela pe- rioden	2005– 2009	2010– 2015	Hela pe- rioden
Södertörns högskola	0	3	3	-	0,0	0,0
Umeå universitet	2	5	7	0,0	0,0	0,0
Uppsala universitet	7	16	23	0,0	12,5	8,7
Örebro universitet	2	1	3	50,0	0,0	33,3

Källa: RJ:s databas för ansökningar. Riksrevisionens bearbetning.

Tabell 14 Resultat av regressionsanalys, beroende variabel: sannolikheten att ansökan beviljas (%).

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Tidsperiod	Hela perioden			2000–2004		
Delpopulation	Hela populationen			Hela populationen		
Man	0,76* (0,45)	0,01 (0,45)	-0,25 (0,47)	-0,54 (0,96)	-1,69* (0,96)	-1,76* (1,00)
Docent		2,45*** (0,59)	2,56*** (0,59)		1,62 (1,15)	1,86 (1,16)
Professor		5,73*** (0,69)	6,06*** (0,70)		6,92*** (1,24)	8,06*** (1,26)
Karriärålder 5–9 år		-0,97* (0,59)	-1,00* (0,59)		-2,59** (1,29)	-2,12 (1,31)
Karriärålder 10–14 år		-0,84 (0,76)	-0,82 (0,76)		-0,15 (1,69)	1,20 (1,71)
Karriärålder 15–19 år		-2,49*** (0,95)	-2,47*** (0,96)		-2,24 (1,86)	-1,16 (1,85)
Karriärålder 20–24 år		-2,98*** (1,15)	-2,94** (1,16)		-3,63* (1,98)	-2,08 (2,02)
Karriärålder 25–29 år		-0,88 (1,53)	-0,75 (1,56)		1,26 (2,52)	2,94 (2,58)
Karriärålder >= 30 år		-1,08 (1,76)	-1,11 (1,80)		-0,02 (3,44)	1,66 (3,45)
Karriärålder saknas		-0,32 (1,04)	-0,40 (1,04)		-2,58* (1,45)	-0,94 (1,49)
Konstant	5,97*** (0,34)	4,86*** (0,43)	5,54*** (1,01)	8,34*** (0,78)	6,66*** (0,93)	4,11*** (1,58)
Dummyvariabler för ämnen	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej	Ja
Observationer	12,172	12,172	12,017	3,618	3,618	3,576
Justerat R2-värde	0,00	0,01	0,01	-0,00	0,01	0,03

Robusta standardfel inom parentes, *** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$

Källa: RJ:s databas för ansökningar. Riksrevisionens analys.

Tabell 14 Fortsättning

	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Tidsperiod	2005–2009			2010–2015		
Delpopulation	Hela populationen			Hela populationen		
Man	0,74 (0,74)	0,43 (0,75)	-0,08 (0,79)	1,32* (0,68)	0,85 (0,70)	0,35 (0,71)
Docent		2,91*** (1,01)	3,28*** (1,02)		2,39** (0,97)	2,55*** (0,98)
Professor		4,22*** (1,18)	4,76*** (1,22)		5,51*** (1,26)	5,58*** (1,28)
Karriärålder 5–9 år		-0,54 (0,96)	-0,72 (0,98)		-0,17 (0,91)	-0,22 (0,91)
Karriärålder 10–14 år		-2,77** (1,25)	-2,95** (1,28)		0,21 (1,15)	0,12 (1,14)
Karriärålder 15–19 år		-3,22* (1,66)	-2,95* (1,73)		-1,99 (1,48)	-2,07 (1,49)
Karriärålder 20–24 år		-1,76 (2,16)	-2,22 (2,19)		-3,20* (1,92)	-3,28* (1,94)
Karriärålder 25–29 år		-3,73 (2,43)	-3,95 (2,43)		-3,30 (2,60)	-3,57 (2,57)
Karriärålder ≥ 30 år		-1,77 (2,66)	-1,65 (2,71)		-0,93 (3,09)	-1,37 (3,18)
Karriärålder saknas		2,80 (2,77)	0,73 (2,54)		0,93 (1,86)	1,08 (1,87)
Konstant	5,28*** (0,56)	4,42*** (0,70)	9,85*** (2,57)	5,07*** (0,48)	3,92*** (0,66)	2,81* (1,53)
Dummyvariabler för ämnen	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej	Ja
Observationer	3,933	3,933	3,839	4,621	4,621	4,602
Justerat R2-värde	-0,00	0,00	0,02	0,00	0,01	0,01

Robusta standardfel inom parentes, *** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$

Källa: RJ:s databas för ansökningar. Riksrevisionens analys.

Tabell 14 Fortsättning

	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
Tidsperiod	Hela perioden			Hela perioden		
Delpopulation	Karriärålder < 20			Karriärålder >= 20		
Man	0,12 (0,48)	-0,47 (0,49)	-0,69 (0,51)	3,75*** (1,14)	2,99** (1,20)	2,30* (1,20)
Docent		2,67*** (0,63)	2,83*** (0,63)		0,02 (1,70)	-0,02 (1,70)
Professor		5,87*** (0,77)	6,25*** (0,78)		4,24*** (1,59)	3,89** (1,60)
Karriärålder 5–9 år		-1,00* (0,59)	-1,03* (0,60)			
Karriärålder 10–14 år		-0,88 (0,77)	-0,87 (0,77)			
Karriärålder 15–19 år		-2,52*** (0,97)	-2,51** (0,98)			
Karriärålder 20–24 år						
Karriärålder 25–29 år					1,96 (1,69)	2,26 (1,73)
Karriärålder >= 30 år					1,51 (1,93)	1,16 (1,99)
Karriärålder saknas					2,33 (1,59)	1,89 (1,60)
Konstant	6,12*** (0,36)	5,06*** (0,44)	5,85*** (1,12)	4,87*** (0,88)	1,24 (1,62)	2,34 (2,61)
Dummyvariabler för ämnen	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej	Ja
Observationer	10,082	10,082	9,962	2,090	2,090	2,055
Justerat R2-värde	-0,00	0,01	0,01	0,00	0,01	0,02

Robusta standardfel inom parentes, *** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$
 Källa: Rj:s databas för ansökningar. Riksrevisionens analys.

Riksbankens Jubileumsfond (RJ) instiftades av riksdagen 1964 till minne av Riksbankens 300-års jubileum. Syftet var att stödja vetenskaplig forskning med anknytning till Sverige. RJ stödjer framför allt samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning. RJ förvaltar ett kapital på 11,7 miljarder kronor och delade 2015 ut 543 miljoner kronor till forskning. Stiftelsen ska finnas för evigt.

Riksrevisionen har granskat RJ med syftet att genomlysna verksamheten. Granskningen har undersökt om forskningsfinansieringen uppfyller syftet med verksamheten, om kapitalförvaltningen präglas av god hushållning, och om styrelsen arbetar ändamålsenligt.

Granskningen visar att RJ har utvecklat en rad stödformer som gör att forskningsfinansieringen uppfyller syftet med verksamheten men att det finns skäl för styrelsen att i högre grad diskutera strategiska frågor om stiftelsens framtida inriktning. Samtidigt finns det fortsatta utmaningar med jämställdheten i forskningsfinansieringen, och forskare önskar en förbättrad återkoppling när ansökan avslås. Vidare visar granskningen att kapitalförvaltningens resultat är tillfredsställande, men att förbättringar avseende dokumentation och rapportering kan göras och att transaktionskostnaderna kan minskas.

ISSN 1652-6597

ISBN 978-91-7086-405-6

Beställning: www.riksrevisionen.se

RIKSREVISIONEN

NYBROGATAN 55, 114 90 STOCKHOLM

08-5171 40 00

WWW.RIKSREVISIONEN.SE

